

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Stanoviska církví k eutanázii v České republice
Church Views on Euthanasia in the Czech Republic

Diplomová práce

Vedoucí práce:

doc. ThDr. Jiří Vogel, Th.D.

Autor:

Kristýna Mlýnková

Praha 2011

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. ThDr. Jiřímu Vogelovi, Th.D. za odborné a inspirativní vedení této diplomové práce a své rodině, především bratrovi, za duchovní i technickou podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze 28. června 2011

podpis.....

Anotace

Diplomová práce s názvem „Stanoviska církví k eutanázii v České republice“ pojednává o problematice eutanázie napříč dokumenty čtyř vybraných církví, působících v České republice. Jedná se o Římskokatolickou církev, Pravoslavnou církev v českých zemích a na Slovensku, Českobratrskou církev evangelickou a Církev československou husitskou, přičemž je přihlédnuto i k dokumentům, které vydala ekumenická grémia, mezi jejichž členy tyto církve patří. Cílem práce je vytvořit souhrnné pojednání o stanoviscích těchto církví. Po uvedení do problematiky eutanázie, vysvětlení základních pojmů a nastínění její historie se práce věnuje analýze dokumentů vybraných církví. Další metodou je komparace jednotlivých dokumentů, která ústí v definování aspektů, ve kterých se dané církve shodují.

Annotation

This Master's thesis named „Approaches of Czech Churches towards Euthanasia“ studies the topic of euthanasia through position papers of four selected churches active in the Czech Republic. The four examined churches are Roman Catholic Church, Orthodox Church of the Czech Lands and Slovakia, Evangelical Church of Czech Brethren, and Czechoslovak Hussite Church whereas documents published by ecumenical panels are studied as well. The goal of the thesis is to create a statement overview of these four churches. First, the work introduces the topic itself, explains basic terms and development of different approaches. Second, it analyses position papers of examined churches which are subsequently compared in order to find the aspects which are common to the all four churches.

Klíčová slova

Eutanázie, diskuse, církev, stanovisko, Římskokatolická církev, Českobratrská církev evangelická, Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku, Církev československá husitská, Konference evropských církví

Key words

Euthanasia, debate, church, official statement, Roman Catholic Church, Evangelical Church of Czech Brethren, Orthodox Church of the Czech Lands and Slovakia, Czechoslovak Hussite Church, Conference of European Churches

Obsah

Motto:.....	- 9 -
Úvod.....	- 10 -
1. Eutanázie.....	- 13 -
1.1 Význam pojmu a jeho proměny	- 13 -
1.2 Druhy eutanázie a další termíny	- 14 -
1.3 Eutanázie v Bibli	- 16 -
1.4 Vývoj názorů a příklady z historie	- 18 -
1.5 Moderní dějiny eutanázie a situace ve světě	- 21 -
1.6 Eutanázie a právo v Čechách	- 25 -
1.7 Diskuse o eutanázii a nejčastější argumenty	- 27 -
2. Diskuse o eutanázii napříč dokumenty vybraných církví.....	- 30 -
2.1 Římskokatolická církev a eutanázie	- 30 -
2.1.1 Deklarace o eutanázii Bona et iura.....	- 30 -
2.1.2 Encyklika Evangelium vitae	- 40 -
2.2 Pravoslavná církev a eutanázie	- 50 -
2.2.1 Eutanázie z pohledu Základů sociální koncepce Ruské pravoslavné církve.....	- 50 -
2.3 Eutanázie a Českobratrská církev evangelická	- 53 -
2.3.1 Návrh prohlášení Českobratrské církve evangelické k otázce eutanázie.....	- 53 -
2.4 Eutanázie a Církev československá husitská	- 55 -
2.4.1 Teologická východiska CČSH	- 55 -
2.4.2 Průběh vytváření stanoviska Církve československé husitské.....	- 56 -
2.4.3 Základy sociálně etické orientace CČSH	- 57 -
2.4.4 Návrh sněmovního dokumentu Slovo CČSH k sociální etice	- 58 -
3. Eutanázie z hlediska ekumeny a mezináboženského dialogu.....	- 61 -
3.1 Prohlášení církví a náboženských společností v ČR k problematice eutanázie a	

doprovázení umírajících.....	- 61 -
3.2 Příspěvek Konference evropských církví k diskusi Rady Evropy o eutanázii.....	- 64 -
4. Srovnání dokumentů.....	- 68 -
4.1 Vnější srovnání.....	- 68 -
4.2 Srovnání vnitřní.....	- 71 -
Závěr.....	- 75 -
Seznam příloh.....	- 83 -

Seznam zkratek

CČSH – Církev československá husitská

ČCE – Českobratrská církev evangelická

ČR – Česká republika

ÚR CČSH – Ústřední rada Církve československé husitské

USA – Spojené státy americké

čl. – článek

např. – například

příp. – případně

tzv. – tak zvaný

Sb. – sbírky

Motto:

„Nalomenou třtinu nedolomí, neuhasi doutnající knot“

(Iz 4,3)

Úvod

„*Nalomenou třtinu nedolomí, neuhasí doutnající knot*“ (Iz 4,3). Mottem této práce je biblický verš, který vykresluje Hospodinovu dobrotu a jeho soucit s člověkem, jeho otcovskou péči o své stvoření. Tento biblický verš také vystihuje můj osobní postoj, který jsem zaujímala k problematice eutanázie až do té doby, než jsem ji začala hlouběji studovat. Verš vyjadřuje postoj člověka, vychovaného v křesťanské víře. Ctí přikázání „Nezabiješ“, a pokud se do hloubky nad složitostí tématu nezamyslí, jednoznačně eutanázii – zabití z milosti - odsoudí. V současné době hledím na problematiku eutanázie s větším odstupem. Uvědomuji si mnohé komplikace a etická dilemata, která jsou s ní spojena. Na základě argumentů a praktických příkladů, které jsem díky této práci prostudovala, uznávám, že odmítnutí eutanázie nemusí být vždy nejmoudřejším řešením a že lidé, kteří volají po jejím povolení, mají k tomu své závažné důvody. Avšak motto práce ponechávám. Stále v hloubi duše cítím, že postoj křesťana by se měl od stanovisek světa lišit. Líbí se mi Hospodinovo ujištění, že neusmrtí to, co se v očích člověka může zdát už nepoužitelné a bezvýznamné.

Ráda bych se v této práci zaměřila na to, jaká stanoviska zaujímají k problematice eutanázie křesťanské církve. Ve světské společnosti i mezi odborníky na toto téma probíhá již několik let bouřlivá diskuse. Názory na zavedení či legalizaci eutanázie jsou velmi rozporuplné. Pro zaujetí odpovědného stanoviska k tak závažné a složité otázce je však potřeba mít o dané oblasti určité informace. Názor laické veřejnosti je často ovlivněn nebo spíše zatemněn právě nedostatkem informací a neznalostí souvislostí, které se s problémem eutanázie pojí. Otázka eutanázie se bytostně dotýká jednoho z hlavních pilířů, na kterém stojí křesťanství – Desatera a jeho přikázání „Nezabiješ“. Proto by měly být církve ze své podstaty povinny se jí zabývat a vyjádřit k ní určitý postoj. V našem prostředí, ovlivněném dlouhými lety socialismu, mají často názory církví velmi těžké podmínky k tomu, aby se prosadily a mohly tak mít na veřejnost nějaký vliv. Občas se však v médiích objeví informace o tom, jak se na daný etický problém nějaká církev dívá. Mezi lidmi navíc ještě panuje určité povědomí o existenci přikázání „Nezabiješ“. Z obojího může veřejnost usuzovat, že církve mají k otázce eutanázie spíše negativní postoj. Pak záleží už na každém jedinci, jestli se bude hlouběji zabývat důvody proč, a zda to jeho osobní názor nějak ovlivní.

Problematika eutanázie spadá do oblasti lékařské etiky. Pokud se jí však zabýváme na půdě teologické fakulty, dostáváme se do oblasti etiky teologické. Protože studuji obor

psychosociální studia v kombinaci s husitskou teologií, považuji za příhodné vybrat si téma, které se svou podstatou dotýká obou oborů. V rámci své praxe v pomáhajících profesích jsem se dostala do styku i s principy lékařské etiky, což mě přivedlo k zájmu o hlubší studium této problematiky. Na základě svého několikaletého zapojení do ekumenického hnutí si uvědomuji, že je nutné, aby se církve vyjadřovaly k závažným společenským otázkám a tak se snažily společnost usměrňovat. Otázka eutanázie není stará několik málo let. Po podrobnějším zkoumání právních případů v různých zemích světa, jsem zjistila, že skoro celé dvacáté století je protkáno snahami o uzákonění „dobré smrti“. V některých zemích se eutanázii podařilo uzákonit, takže v případě splnění velmi přísných podmínek, například v Nizozemí, nedochází k potrestání lékaře, který eutanázii provedl. Právě rok 2011, kdy dokončuji tuto diplomovou práci, je rokem, kdy Nizozemí „slaví“ desáté výročí od uzákonění eutanázie.

Jako členka Církve československé husitské jsem se zajímala, zda a jakou formou se církev do diskuse o eutanázii zapojuje. Zajímalo mne, jak se k této ožehavé otázce vyjadřuje, zda a jak odpovídá svým členům, kteří se v podobné situaci nacházejí, nebo ji nesou s někým ze svých blízkých. Na základě všech výše zmíněných podnětů, jsem se rozhodla zpracovat v této práci stanoviska i dalších církví, které se k otázce eutanázie vyjadřují. Pro přehlednost jsem vybrala čtyři církve, které jsou, jednak v naší společnosti významně zastoupeny, a které navíc reprezentují čtyři rozdílné proudy v rámci křesťanství.

Jedná se církev Římskokatolickou, protože v České republice má ze všech církví nejvíce členů a také proto, že je obecná a tudíž se zabývá problémy, které se vyskytnou kdekoli na světě. Dále se jedná o Pravoslavnou církev v Českých zemích a na Slovensku, která sice nemá tolik členů, ale je velmi specifickou církví, která u nás zastupuje jedinečný proud východního křesťanství. Českobratrská církev evangelická je druhou nejpočetnější církví v naší zemi a navíc reprezentuje protestantský proud křesťanství. Církev československou husitskou jsem zařadila, protože se nacházíme na půdě Husitské teologické fakulty, protože se jedná o třetí nejpočetnější církev v naší zemi i proto, že je to církev, do které patřím. Dále jsem se zaměřila na dvě ekumenická stanoviska, která jsou společná pro většinu z výše zmíněných církví. Prohlášení, které vydali zástupci České biskupské konference, Ekumenické rady církví v ČR, Pražské židovské obce a Ústředí muslimských obcí v ČR je společné všem výše zmíněným církvím. Příspěvek Konference evropských církví do diskuse o eutanázii je společným dokumentem pro členské církve tohoto grémia, jimiž jsou všechny výše zmíněné církve, vyjma církve Římskokatolické, která v rámci tohoto

orgánu zastává pouze funkci pozorovatele.

Cílem této diplomové práce je v první řadě zmapovat, zda vybrané církve, působící v České republice, zaujímají k eutanázii nějaká stanoviska. Dalším krokem by měla být analýza jednotlivých dokumentů, ve kterých církve svá stanoviska formulují. Následovat by měla komparace daných dokumentů a hledání společných aspektů. Tomu všemu by mělo předcházet uvedení do problematiky eutanázie, jejího vývoje i současného stavu diskuse a upřesnění dané terminologie. Na základě výše zmíněného postupu by mělo vzniknout souhrnné pojednání o stanoviscích vybraných církví v České republice, které by dále mohlo sloužit členům církví i společnosti jako přehledná informace o stavu diskuse o eutanázii v těchto církvích. Diplomová práce by následně mohla přispět k rozšíření povědomí ve společnosti o tom, že církvím tato problematika není lhostejná, že chtějí do diskuse se světskou společností vstupovat a seznamovat svět s jedinečným pohledem na věc, jenž je zakotven ve víře v Boha Stvořitele i jeho Syna, jak o tom pojednává Písmo svaté.

Předpokládám, že vybrané církve budou k problematice eutanázie nějaké stanovisko zaujímat. Předpokládám, že daná stanoviska budou prezentována jako oficiální dokumenty církve, které jsou nějakým způsobem zveřejněny. Protože jsme se zaměřili na církve, které jsou díky svému jedinečnému historickému vývoji v mnoha směrech velmi odlišné, předpokládám, že i jejich stanoviska se budou v mnohém lišit. Ze zkušenosti v ekumenických grémiích vím, že je velmi složité nalézt společnou řeč, pokud je třeba formulovat nějaký problém. Proto si myslím, že nebude snadné nalézt principy, které by v otázce eutanázie zastávaly všechny čtyři vybrané církve. Předpokládám však, že by se dané církve mohly shodovat v tom, že budou zaujímat spíše negativní stanovisko vůči eutanázii. Domnívám se, že nejsilnější odpor bude vyjadřovat církev pravoslavná, dále Římskokatolická a církve Českobratrská evangelická i Československá husitská se budou vymezovat méně ostře.

Biblické citace, použité v textu diplomové práce, jsou dle Českého ekumenického překladu Bible včetně deuterokanonických knih. Použité zkratky biblických knih jsou také dle Českého ekumenického překladu.

1. Eutanázie

Vědecký pokrok moderní doby přinesl mnoho nových poznatků a významně ovlivnil i oblast medicíny. Nyní jsme schopni řešit problémy, které byly dříve neřešitelné, a jsme schopni léčit nemoci, které byly dříve neléčitelné. Množství uzdravených lidí stoupá a průměrná délka lidského života se prodlužuje. Díky nově vyvinutým technologiím a kvalitním lékům lze zmírňovat i příznaky smrtelných chorob a život umírajícího tak značně prodloužit. Život člověka však nelze uměle prodlužovat donekonečna. Nejen v oblasti lékařské etiky vyvstávají četné otázky týkající se důstojnosti člověka, důstojného umírání, práva na ochranu života, „práva na smrt“ a s tím vším související otázka eutanázie. Pokud se chceme odpovědně a do hloubky problematikou eutanázie zabývat, je nutné si předem ozřejmit jednotlivé pojmy a definovat si jejich význam, aby nedocházelo k nepřesnostem a ke zkreslování informací.

1.1 Význam pojmu a jeho proměny

Slovo eutanázie je složeno z řeckých slov *eu* (normální, dobrý) a *thanatos* (smrt). Etymologický význam slova eutanázie tedy znamená dobrá smrt.¹ Termín eutanázie může zahrnovat více významů, jejichž nepřesné užívání bývá častou příčinou nedorozumění laiků i odborníků, kteří se do diskuse nad touto otázkou zapojují.² Proto je třeba pojem eutanázie přesně vymežit. Specialista na lékařskou etiku, J. Kořenek, definuje eutanázii jako „*šetřné usmrcení nemocného, který trpí neúnosnými bolestmi následkem neléčitelné nemoci, na jeho vlastní žádost.*“³

V průběhu historie i v současné době pojem eutanázie asociuje různé a v určitých případech i protichůdné významy. Původní význam sousloví „dobrá smrt“ v sobě obsahoval milující péči o blízkého umírajícího člověka. Jednalo se o kompetentní pomoc rodiny či blízkých lidí, která umírajícímu ulehčovala přípravu a těžké okamžiky odchodu z tohoto světa. Lehce posunutý význam slova eutanázie znamenal v ošetrovatelské terminologii

¹ MUNZAROVÁ, M. a kolektiv, *Proč NE eutanázii*. Praha: Ecce Homo, 2008. s. 19.

² HAŠKOVCOVÁ, H. *Lékařská etika*. Praha: Karolinum, 1997. s. 162.

³ KOŘENEK, J. *Lékařská etika*. Praha: Triton, 2002. s. 161.

způsob péče o nemocného, která má za cíl co nejvíce zmírnit jeho utrpení. V tomto případě mohl způsob zmírňování utrpení někdy vyústit až k ukrácení života. V situacích, kdy bylo z naléhavých důvodů nebo z důvodu neúčinnosti léčebných prostředků od léčby upuštěno, se používal pro toto neprodlužování umírání pojem pasivní eutanázie. V období Hitlerova národního socialismu v Německu byl pojmem eutanázie nazván program, jehož cílem bylo systematické odstraňování lidí, kteří byli dle ideologie považováni za nehodnotné nebo nežádoucí.⁴

1.2 Druhy eutanázie a další termíny

Nejen v dějinách, ale i v současné době, mohou být pojmem eutanázie označovány různé skutečnosti. V zájmu předcházení nedorozumění je velmi důležité, aby tyto často zaměňované pojmy byly upřesněny.⁵ V lékařské terminologii rozlišujeme šest kritérií, na jejichž základě definujeme jednotlivé typy eutanázie. V první řadě je třeba rozlišit mezi pojmem „aktivní“ a „pasivní“ eutanázie. Aktivní eutanázie je aktivní jednání, které má uspišit či navodit smrt druhého člověka.⁶ Právě aktivní eutanázie je tématem, o kterém tato práce pojednává. Jako pasivní eutanázie se často označuje upuštění od neperspektivní léčby v situacích, kdy je u pacienta smrt neodvratná. Toto jednání by se dalo spíše než pojmem pasivní eutanázie označit jako „dovolení zemřít“ či „neprodlužování umírání“.⁷ I když jsou odborné hranice mezi rozlišením pasivní a aktivní eutanázie někdy nepřiliš zřetelné, bývá pasivní eutanázie, tedy právo na přirozenou smrt, tolerována a v praxi běžně uplatňována.⁸

Dále je třeba rozlišit mezi pojmy „přímá“ a „nepřímá“ eutanázie. V případě přímé eutanázie je uspišení či navození smrti druhého člověka hlavním cílem tohoto jednání. V případě nepřímé eutanázie je smrt či její uspišení pouze vedlejším, primárně nezamýšleným možným důsledkem jednání, jehož základním cílem je například zbavit nemocného bolesti či

⁴ DOLISTA, J. *Studie z biotiky III*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2008. s. 51.

⁵ HAŠKOVCOVÁ, s. 162.

⁶ ŠPINKA, Š. ŠPINKOVÁ, M. *Euthanasie: víme, o čem mluvíme?* Praha: Cesta domů, 2006. s. 11.

⁷ KOŘENEK, J. s. 161.

⁸ HAŠKOVCOVÁ, s. 162.

jiného utrpení.⁹ Do třetice je nutné zmínit i rozdíl mezi „dobrovolnou“ a „nedobrovolnou“ eutanázií. Dobrovolná eutanázie se má dít na podkladě žádosti pacienta, nedobrovolná se děje nejčastěji u více či méně nekompetentních pacientů, na žádost rodiny nebo z rozhodnutí lékaře.¹⁰ Tato forma ukončení života bývá některými autory eufemisticky nazývána eutanázií, ačkoli se v podstatě jedná o vraždu.

Dalším termínem, který je s problematikou eutanázie úzce spojen, avšak nevyjadřuje totéž, je „asistovaná sebevražda“. Tím se rozumí situace, kdy lékař zprostředkuje nemocnému jed či jiný smrtící prostředek, který si však aplikuje nemocný sám.¹¹ V případě asistované sebevraždy by tudíž otázka spoluúčasti lékaře, nebo přesněji řečeno, člověka, který umírajícímu dopomáhá k smrti, měla být méně komplikovaná, než u eutanázie aktivní. Praxe však hovoří jinak. Pro přehlednost shrnuji, že v této práci, pokud není uvedeno jinak, pojem eutanázie označuje eutanázii aktivní, přímou a dobrovolnou.

Na tomto místě je třeba ještě zmínit další termíny, které s eutanázií souvisí. Některé se využívají jen velmi zřídka. První je pojem „prenatální eutanázie“. Jedná se o negativně zabarvený termín, který se používá pro interrupci, která je konána z jiných, než ze zdravotních důvodů. Tento pojem bývá používán lidmi, kteří se proti interrupci staví negativně. Užití termínu „prenatální eutanázie“ má na ženu, uvažující o interrupci, emotivně zapůsobit a ovlivnit tak její svědomí při rozhodování, zda zákrok podstoupí, či nikoliv.¹² Význam pojmu „sociální eutanázie“ se u jednotlivých autorů liší. V příspěvku A. Hejlka ve sborníku Sdružení křesťanských zdravotníků, je tento pojem vysvětlen takto: je užíván pro popis situace, kdy na základě nedostatečných ekonomických či technických prostředků v určité zemi, dochází k eutanázii, přičemž stejný zdravotní problém v jiné, ekonomicky nebo technicky vyspělejší zemi, by bylo možné (vy)léčit.¹³ A tudíž by nedošlo ke ztrátě lidského života, potažmo k situaci, kterou by bylo možno nazývat eutanázií. Helena Haškovcová se

⁹ ŠPINKA, Š. ŠPINKOVÁ, M. s. 12.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Tamtéž.

¹² HEJLEK, A. Eutanázie. In Mezi Biblií a medicínou. Sborník přednášek a stručná historie Sdružení křesťanských zdravotníků v ČR. Albrechtice: Křesťanský život, 2007. s. 72-73.

¹³ Tamtéž.

k pojmu vyjadřuje obdobně.¹⁴ V díle katolického morálního teologa Karl–Heinze Peschka je pojmem „sociální eutanázie“ naopak označována praxe, která byla uplatňována za nacismu v Německu. Jednalo se o systematické zbavování života lidí, které režim považoval za nehodné žítí tj. lidí duševně nemocných, nebo nevléčitelně deformovaných.¹⁵

Pojmem, který neoznačuje žádnou z forem eutanázie, ale spíše alternativní přístup k řešení této problematiky, je paliativní péče. Jedná se o „*aktivní a na kvalitu života orientovanou péči, poskytovanou nemocným, kteří trpí nevléčitelnou chorobou v pokročilém nebo terminálním stadiu.*“¹⁶ Hlavním cílem paliativní péče není vyléčení pacienta, ani prodloužení jeho života. Paliativní péče je zaměřena v prvé řadě na prevenci zmírnění bolesti i dalšího tělesného i duševního utrpení. Velký důraz je kladen na zachování pacientovy důstojnosti a na komplexní podporu jeho příbuzných a blízkých.

1.3 Eutanázie v Bibli

Pokud se budeme držet přísně definice autora Lékařské etiky J. Kořenka, že „*eutanázie je šetrné usmrcení nemocného, který trpí neúnosnými bolestmi následkem neléčitelné nemoci, na jeho vlastní žádost*“¹⁷, pak většina případů z dávné minulosti, které jsou popsány v následující podkapitole, není eutanázií v dnešním slova smyslu. I v Bibli, ve Starém zákoně, nalezneme tři pasáže, popisující případy, které je možno, pokud člověk nedbá na všechny podmínky definice, za eutanázií považovat. Trojí svědectví z dávných biblických dob je popsáno v knize Soudců a v první i druhé knize Samuelově.

V deváté kapitole knihy Soudců se Abímelek, po té, co dobyl Šekem, snažil dobýt i Tebes. Ve věži uprostřed města byli shromážděni všichni jeho obyvatelé. Abímelek měl v úmyslu tuto věž zapálit, a tak ji dobýt (Sd 9,52). Avšak nějaká žena mu shodila na hlavu mlýnský kámen, čímž mu způsobila frakturu lebky.¹⁸ Abímelek nařídil svému zbrojnoši, aby ho okamžitě zabil svým mečem, protože nechtěl, aby se splnila kletba a hovořilo se o něm,

¹⁴ HAŠKOVCOVÁ, s. 161.

¹⁵ PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999. s. 282.

¹⁶ MATOCHOVÁ, S. *Etika a právo v kontextu lékařské etiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 150.

¹⁷ KOŘENEK, J. s. 161.

¹⁸ WILKINSON, J. *Christian ethics in health care*. Edinburgh: The Handsel Press Ltd., 1988. s. 328.

jako o tom, který zemřel rukou ženy (Sd 9,54). Tento případ se definici eutanázie blíží v mnoha aspektech. V první řadě je splněna podmínka utrpení. Fraktura lebky, jak zranění nazývá J. Wilkinson, je jistě velmi bolestivá a člověk, pokud úplně neztratí vědomí, při ní velmi trpí. Za druhé je zde splněna podmínka, nevyléčitelnosti - a tudíž blížící se smrti. Podmínka dobrovolné žádosti je v Abímelekově případě také dodržena, protože Abímelek svému zbrojnoši přímo nařizuje, aby ho usmrtil. S problematikou eutanázie je příběh spojen i skrze motiv, který Abímelek uvedl k žádosti o usmrcení. Jedním z argumentů pro legalizaci eutanázie je, že žadatelé tímto způsobem chtějí předejít nedůstojné smrti. Stejně tak Abímelek žádá smrt z rukou svého zbrojnoše, aby předešel vzniku hanebné pověsti, že ho zabila žena.

V příběhu o boji Saula proti Pelištejcům, který je uveden v jednatřicáté kapitole první knihy Samuelovy, je vylíčena scéna, kdy postřelený Saul žádá svého zbrojnoše, aby ho probodl mečem (1 S 31,4). Protože Saul bitvu s Pelištejci prohrál a nechtěl dopustit, aby byl usmrcen rukou neobřezanců, požadoval po svém zbrojnoši tento způsob smrti. Zbrojnoš svému pánu nevyhověl, a tudíž se Saul mečem probodl sám.¹⁹ Tento biblický příběh se dotýká hned dvou etických témat. Za první eutanázie, kdy člověk dobrovolně, z důvodu své neřešitelné situace žádá asistenci při zbavování se života. A za druhé sebevraždy, kdy se člověk uchyluje k řešení situace sám, tímto krajním způsobem. Nejen ve Starém zákoně, ale i ve většině odborné literatury, zabývající se křesťanskou i lékařskou etikou, bývá problematika eutanázie velmi úzce spojena s problematikou sebevraždy. V Saulově příběhu se jednalo o silného bojovníka, který se navzdory svému fyzickému stavu usmrtit dokázal. Nebyl to nemohoucí člověk upoutaný na lůžko, za kterého dýchají přístroje. Stejně jako v příběhu Abímeleka, i zde, důvodem sebeusmrcení byla snaha o zachování cti a strach ze ztráty důstojnosti. V Saulově příběhu je navíc obsažena otázka spoluúčasti usmrcujícího. Nejedná se o spoluúčast lékaře, která je v dnešní době jedním z vážných argumentů proti eutanázii, ale o spoluúčast zbrojnoše. Ten oprávněně pánovi odmítl toto nestandardní přání splnit. A co víc, když zbrojnoš viděl, že Saul nalezl na svůj meč a zemřel, učinil totéž a zemřel s ním.

V první kapitole druhé knihy Samuelovy je také popsána Saulova smrt. Průběh, konec i následky příběhu jsou však odlišné. Saulova smrt je zde popisována z hlediska amálekovce, který byl zraněným Saulem v bitvě požádán, aby ho zbavil života. Na rozdíl od výše zmíněné verze, amálekovce neotálí a Saula usmrcuje. Utrpení, blízkost smrti i důvod žádosti

¹⁹ ROTTER, H. *Důstojnost lidského života*. Praha: Vyšehrad, 1999. s. 94.

o „eutanázii“ je zde přítomen, stejně jako v předešlých verzích. Spoluúčast usmrcujícího je však nahlížena odlišně. Sám amálekovec neodmítá Saulovu žádost, neboť je přesvědčen o správnosti svého jednání. V desátém verši je uvedeno: „*Poznal jsem, že po svém pádu stejně nebude živ*“ (2 S 1,10). David, kterému amálekovec průběh Saulovy smrti vypráví, je jiného názoru. Protože pochází z odlišného sociokulturního prostředí - z Izraele, z Božího lidu, uvědomuje si závažnost amálekovcova činu, ač to byla v jazyce dnešní terminologie pouhá „spoluúčast“. David si uvědomuje si že amálekovec usmrtil Hospodinova pomazaného, proto amálekovce potrestá smrtí.

V tomto bodě se dostáváme ke starozákonnímu pohledu na smrt, nebo konkrétněji řečeno, ke starozákonnímu pohledu na usmrcení člověka druhým člověkem. Základní text, který se k tomuto tématu váže, je text Desatera a přikázání „Nezabiješ“ (Ex 20,13). Posvátnost lidského života, jako daru od Hospodina, je jedním z nejzávažnějších teologických argumentů proti eutanázii. Jak je popsáno v následujících kapitolách, na přikázání „Nezabiješ“, odkazuje většina církevních dokumentů i křesťanští (příp. židovští) autoři, kteří se touto tematikou zabývají.

1.4 Vývoj názorů a příklady z historie

Na základě mnoha příkladů z historie nebo zmínek v literárních dílech, je možné usuzovat, že eutanázie není záležitostí novodobou a její kořeny lze nalézt hluboko v historii. Někteří autoři dokládají existenci praxe, která by se dala pojmem eutanázie v dnešním slova smyslu nazvat, už u kmenů přírodních národů. Zabíjením přestárých či vážně nemocných jedinců kmeny chránily své členy před utrpením. Tato praxe byla považována za dvojí ulehčení. Ulehčení od utrpení nemocnému nebo umírajícímu a zároveň ulehčení společnosti, jež bylo péčí o takto postiženého člověka zatíženo. Podobným způsobem bylo u primitivních národů zacházeno i s dětmi, které se narodily s nějakým postižením.²⁰

Jak je zmíněno v předchozí podkapitole, trojí svědectví z dávných dob starověku o případech, **pro které bychom mohli použít pojem eutanázie**, je popsáno i ve Starém zákoně. Dle chronologického přehledu, uvedeného v úvodu Bible, tyto události spadají

²⁰ ROTTER, H. s. 94.

do období kolem roku tisíc před naším letopočtem.²¹ Hippokratova přísaha, jejíž vznik je datován do pátého století před naším letopočtem, lékaři výslovně zakazuje jakkoli dopomáhat člověku k smrti. Tento zákaz platí i přes výslovné přání pacienta a lékař mu nesmí ani poskytnout radu, která by k požadované smrti vedla.²² Naopak v Platónově Ústavě najdeme zmínku o tom, že povinností lékaře a soudce je „*nechat zemřít ty, kdo jsou nezdraví na těle a zabít ty, kteří vyrostli špatně duchovně a nelze je vyléčit*“.²³ Podobný obraz lze nalézt v Aristotelově Politice. Filosof zde opisuje praxi ideálního státu při zbavování se novorozeneckých dětí, které se narodily postižené, nebo byly ženského pohlaví. Aristoteles doporučuje tyto děti přímo zabít, nebo odložit, což nutně vede ke smrti na základě nedostatku péče, podvýživy a dehydratace.²⁴ Římský spisovatel Seneca ve svém díle O hněvu zastává názor, že lidé, kteří jsou nenapravitelně postiženi, by měli být z lidské společnosti vyřazeni. Odkazuje zde na praxi s poškozenými novorozenci či nemocným dobytčím, kterou zastával Aristoteles. V Listech Lucianovi jsou tyto Senekovy názory ještě více rozvedeny. Suetonius nazval eutanázií ideální způsob smrti, který by si přál pro sebe i pro své blízké. Tento způsob smrti měl být rychlý a bezbolestný.²⁵ Odkazy na eutanázií nalezneme i u dalších klasických spisovatelů. Toto téma je v jejich dílech téměř vždy úzce spojeno se sebevraždou, a je složité oba koncepty oddělit, protože slovo eutanázie v dnešním slova smyslu tehdejší autoři neznali. Zmínka Řeckého historika Diogena Laerita popisuje stoický souhlas se sebevraždou. Podmínkou tohoto souhlasu byla situace, kdy člověk trpěl nesnesitelnou bolestí, byl zmrzačen nebo nakažen nevyléčitelnou chorobou,²⁶ což by odpovídalo dvěma ze čtyř podmínek, za kterých je v dnešní době eutanázie beztrestná v Nizozemí.²⁷

Z období středověku mnoho zmínek o eutanázii, nebo o praxi, která by mohla být označena pojmem eutanázie, nemáme. Je to zejména z toho důvodu, že péče o nemocné

²¹ Bible. *Písmo svaté starého a nového zákona*. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2009. s. 16.

²² HAŠKOVCOVÁ, s. 67.

²³ ROTTER, H. s. 94.

²⁴ WILKINSON, J. s. 305.

²⁵ ROTTER, H. s. 94-95.

²⁶ WILKINSON, J. s. 306.

²⁷ POLLARD, B. *Eutanázie – ano či ne?* Praha: Nakladatelství Dita, 1996. s. 149.

a staré lidi byla v této době hlavně v rukou církve.²⁸ Křesťanství v podstatě přineslo zlom ve vývoji eutanázie, protože svým odsuzováním sebevraždy a jakékoli účasti na usmrcování druhého člověka, vůbec tuto praxi nepřipouštělo.²⁹

Tomáš Morus ve svém díle *Utopia*, které v latině vyšlo v roce 1516, popisuje zvláštní praxi, která byla na ideálním ostrově uskutečňována v rámci péče o nemocné. Pokud obyvatel ostrova trpěl nějakou nemocí, která se nedala vyléčit a byla trvale bolestivá, navštívili ho kněží a úředníci, kteří s ním o nemoci rozmlouvali a navrhovali mu, zda nechce utrpení ukončit vlastní rukou, nebo rukou druhých.³⁰ Tento způsob smrti byl považován za velmi čestný. Eutanázie na ostrově *Utopia* byla praktikována buď vyhladověním, nebo nadměrným užitím uspávacích léků. Nutno však zdůraznit, že tato eutanázie byla dobrovolná. Pokud se stalo, že kněží a úředníci trpícímu nabídli tento způsob smrti a on ho odmítl, bylo o něj obětavě pečováno do té doby, než přirozeně nezemřel. Wilkinson si všímá, že v Morově líčení eutanázie na ostrově *Utopia* není vůbec zmíněna osoba lékaře, která je v reálném světě nedílnou součástí dané problematiky. Vzhledem k tomu, že někdo na ostrově určoval nevyhladitelnost a míru utrpení pacientů, než ho navštívila delegace, která mu eutanázii nabídla, Wilkinson předpokládá, že tam jistě musel existovat člověk v medicíně vzdělaný.³¹

Rotter si v díle Martina Luthera všímá popisu jednání, které by do terminologie eutanázie také mohlo spadat. Jednalo by se však o eutanázii nevyžádanou a nedobrovolnou, protože Martin Luther zde hovoří o dětech, které jsou na svět podstrčeny ďáblem. Luther by se těchto „ďáblových podstrčenců“ zbavoval utopením. Francis Bacon ve své knize *O důstojnosti a pokroku věd*, se také zabývá tematikou, dotýkající se situace nevyhladitelně nemocných, trpících pacientů, a potažmo tedy eutanázie. Bacon je prvním z autorů, který používá pojem eutanázie jako vědecký termín. Bacon si velmi váží lékařského umění. Jeho úkol vidí nejen ve službě nemocnému, jejímž cílem je uzdravení, ale i ve službě nemocnému, který už nemá naději na uzdravení. V tomto případě, dle Bacona, spočívá lékařova služba

²⁸ WILKINSON, J. s. 306.

²⁹ ŠTĚPÁN, J. *Právo a moderní lékařství*. Praha: Panorama, 1989. s. 89.

³⁰ ROTTER, H. s. 95.

³¹ WILKINSON, J. s. 306.

v tom, že umírajícímu odchod ze života ulehčí.³² Wilkinson, který také cituje tuto Baconovu myšlenku, se však vymezuje vůči její časté interpretaci. Tvrdí, že „*umění ulehčit člověku odchod ze života*“ nespočívá v tom, že je tento život ukončen dobrovolnou eutanázií.³³

V devatenáctém století v knize Adolfa Josta *Právo na smrt* se opět tato tematika objevuje. Jost považuje za zdroj morálky soucit, proto zastává názor, že nevléčitelně nemocný má právo na sebevraždu nebo eutanázii – usmrcení na žádost. V případě člověka duševně nemocného se Jost inspiroval praxí v antice a tvrdí, že toto právo má stát. Kritériem pro oprávněné usmrcení člověka by dle něj byla pouze diagnóza nevléčitelnosti. Co se týče hodnoty lidského života, Jost zastává názor, že může být nejen nulová, ale dokonce může nabývat i záporných hodnot. Z toho důvodu prosazuje právo člověka na sebevraždu či usmrcení na žádost, protože „*smrt pak přichází jako štěstí a spasitel.*“ V knize *Právo na smrt* je obsažena většina argumentů, které byly později používány pro legitimizaci hubení života „nehodného žití“. V podobném duchu se nese kniha Karla Bindinga a Alfreda Hoča: *Svoboda k hubení života nehodného žití. „Toto dílo připravovalo cestu ideologii a praxi národního socialismu v nacistickém Německu“* a vedlo k nechvalně známému programu Eutanázie.³⁴

1.5 Moderní dějiny eutanázie a situace ve světě

Jaromír Štěpán popisuje mnoho případů snah o legalizaci přípustnosti eutanázie ještě v období před druhou světovou válkou. Zhruba od roku 1930 je možné pozorovat širší snahy o legalizaci beztrestnosti eutanázie v různých zemích světa, zejména v západní civilizaci. Jednalo se převážně o konkrétní soudní případy, kdy se lékař, či blízký příbuzný trpícího, dopustil „vraždy“ nebo pokusu o „vraždu“ tohoto člověka, aby mu ulevil od utrpení, které bylo vyvoláno jeho zdravotním stavem. Všechny tyto případy byly souzeny, ale většina z nich skončila velmi mírnými rozsudky pro „pachatele“. Byla jim totiž uznána obhajoba, že jednali v zájmu a na žádost trpícího a především, že jejich jednání vycházelo ze soucitu. Během první poloviny 20. století vznikaly v různých státech zvláštní společnosti, které usilovaly

³² ROTTER, H. s. 95.

³³ WILKINSON, J. s. 307.

³⁴ ROTTER, H. s. 96.

o uzákonění beztrestnosti eutanázie. Nejstarší byla zřejmě The Eutahnasia Legislation Society, která byla založena v roce 1935 v Anglii, následovaná Eutahanasia Society of America, založenou v roce 1938.³⁵ V souvislosti s činností těchto skupin docházelo v různých zemích k návrhům uzákonění beztrestnosti eutanázie, které však byly pokaždé zamítnuty. Tyto snahy lze spatřovat v zemích západního bloku. Jaromír Štěpán konkrétně jmenuje Anglii, Francii, Dánsko, Švédsko, oba německé státy, USA, Japonsko a samozřejmě Nizozemí.³⁶

Program Eutanázie za nacistického Německa je možné také zařadit do období moderních dějin eutanázie, ač se jednalo o praxi, která je naprostým opakem „dobré smrti“ a kterou by nebylo možné definovat jako „dobrovolně vyžádanou smrt za účelem odstranění utrpení“, jak je eutanázie definována dnes. Jednalo se v podstatě o dva programy. Program eutanázie dětí, ve kterém přišlo o život zhruba pět tisíc dětí, začal v roce 1939 vydáním oběžníku říšského ministerstva vnitra. V něm bylo stanoveno, že každý novorozenec, který má nějaké postižení, musí být evidován. Z těchto evidovaných dětí byly následně některé převáženy na speciální dětské kliniky, kde buď zemřely hlady, byla jim podána smrtící injekce, nebo podlehly na následky podvýživy. Program eutanázie dospělých se týkal hlavně lidí mentálně postižených. Během let 1939–1941 bylo takto usmrceno celkem 70 283 lidí. Po pozastavení programu eutanázie probíhala ještě tzv. „divoká“ eutanázie pomocí vyhladovění a léků, při které, dle odhadů, zemřelo do roku 1945 dalších 70 000 lidí.³⁷

Vraťme se však k eutanázii vyžádané, dobrovolné, jejímž účelem by mělo být ulehčení od utrpení umírajícímu, nebo nevyлéčitelně nemocnému člověku. V mnoha západních zemích působily společnosti, jejichž cílem bylo uzákonění eutanázie. Nutno poznamenat, že tyto společnosti zpočátku usilovaly o uzákonění eutanázie nevyžádané (tj. usmrcování defektních novorozenců a těch, jejich životy neměly dostatečnou kvalitu). Teprve po tom, co se ve všech zemích, kde tyto společnosti působily, zvedla vlna odporu proti jejich směřování, se začaly zaměřovat na prosazování eutanázie dobrovolné a vyžádané. V roce 1967 Americká národní společnost pro legalizaci eutanázie stála v čele prosazování tzv. životní vůle (living will). „Jedná se o písemné vyjádření osoby, ve které dopředu stanoví, za jakých okolností má být

³⁵ WILKINSON, J. s. 307.

³⁶ ŠTĚPÁN, J. s. 89-98.

³⁷ MUNZAROVÁ, M. Eutanázie, nebo paliativní péče? Praha: Grada, 2005. s. 31.

*ukončeno umělé udržování jejího života.*³⁸ Tyto životní vůle jsou ve většině amerických států legální. Praxe životních vůlí byla společnostmi, které usilovaly o uzákonění eutanázie, chápána jako nepřímá cesta k eutanázii. Co se týče eutanázie ve Spojených státech, je nezákonná ve všech státech, kromě Oregonu.³⁹ Zde byl zákon o eutanázii schválen v roce 1994 a znovu potvrzen v roce 1997.⁴⁰ V Severním teritoriu Austrálie byl v roce 1995 schválen zákon, který popisoval eutanázii, jako čin zcela patřičný za určitých podmínek. Tento zákon, však nebyl v platnosti příliš dlouho. O dva roky později – v roce 1997 ho australský federální parlament zrušil.⁴¹

Ve Velké Británii existuje Společnost pro vyžádanou eutanázii od roku 1930 dodnes. V průběhu své existence změnila na nějaký čas svůj název na Exit, ale později se vrátila k názvu původnímu. Jejím současným cílem je legalizace vyžádané eutanázie. Od roku 1936 byl v Anglii třikrát předložen návrh zákona k legalizaci eutanázie, ale žádný z nich nebyl přijat. V roce 1971 byla v Anglii uveřejněna zpráva speciální skupiny, která se zaměřila na studium problematiky eutanázie v rámci Komise pro vědu a vzdělání Britské lékařské společnosti. Komise se ve zprávě ostře vymezovala vůči vtahování lékařské profese do problematiky eutanázie. Uvedla, že *„zabíjení pacientů není součástí poslání lékařů a zdravotních sester.“*⁴² Na základě několika soudních případů, které proběhly v následujících letech a byly široce publikovány, se zvedla vlna diskusí nad etickými otázkami, které s touto problematikou souvisí. Proto v roce 1992 pověřila Sněmovna lordů zvláštní parlamentní výbor, který se měl zaměřit na eutanázii a terminální péči. Výsledkem byla zpráva, zveřejněná v roce 1994, která *„tvrdě odmítá legalizaci vyžádané eutanázie ve Velké Británii.“*⁴³

Vývoj situace v Nizozemí je velmi specifický, protože tento stát se stal prvním, který uzákonil beztrestnost eutanázie.⁴⁴ Několik autorů se shoduje v tom, že moderní dějiny

³⁸ POLLARD, B. s. 69.

³⁹ HEJLEK, A. s. 77.

⁴⁰ MATOCHOVÁ, S. s. 150.

⁴¹ MUNZAROVÁ, M. s. 50.

⁴² WILKINSON, J. s. 309.

⁴³ POLLARD, B. s. 72.

⁴⁴ HAŠKOVCOVÁ, H. s. 166.

eutanázie v Nizozemí se začaly psát kolem roku 1970. V roce 1969 vydal nizozemský lékař Jan Hendrik van den Berg knihu s názvem Lékařská moc a lékařská etika. V knize formuloval návrh, aby lékaři přijali následky pokroku moderní medicíny. Aby svým nevléčitelně nemocným, umírajícím nebo ve vegetativním stavu se nacházejícím pacientům, projevovali ochotu - a pokud to situace žádá - i schopnost je usmrtit. V roce 1971 usmrtila jedna lékařka v nizozemském Leeuwardenu svou nemocnou starou matku, která opakovaně projevovala přání zemřít. Soud ji shledal vinnou, ale odsoudil ji podmíněčně pouze na jeden týden. Trest měl být navíc vykonán až po roční zkušební době, pokud by se lékařka dopustila dalšího trestného činu.⁴⁵ V její prospěch při obhajobě hrálo roli konstatování, že učinila pouze to, co už dávno, sice neoficiálně, vykonávali mnozí lékaři.⁴⁶ Od té doby se podobné případy eutanázie v Nizozemí začaly vyskytovat v mnohem vyšší míře, a pokud se dostaly před soud, byly posuzovány také velmi mírně. I když v nizozemském trestním právu bylo stanoveno, že: *„připravit druhou osobu o život i na výslovnou a vážnou žádost dotyčné osoby je vážný zločin proti lidskému životu, trestný až dvanácti lety vězení,*⁴⁷ případy usmrcování trpících lékařem byly stále čtenější a jejich tresty velmi mírné. Na základě této rozšiřující se praxe, byla ustanovena v roce 1982 Vládní komise pro eutanázii. Ta spolupracovala s Ústřední komisí Královské nizozemské lékařské asociace na formulaci podmínek a okolností, za nichž je možné eutanázii konat. O dva roky později Ústřední lékařská komise zveřejnila následující prohlášení: *„Aby vznikl určitý dohled nad uskutečňováním eutanázie ve státě, měli lékaři uvádět v dokumentaci, že příčinou smrti byla eutanázie.“* V předchozím období tak lékaři nečinili, proto z té doby neexistuje přehled o vývoji situace. Uvádění eutanázie, jako příčiny smrti, mělo také snížit napětí mezi legislativou a skutečnou praxí. Při dodržování následujících kritérií bylo lékařům zaručeno, že nebudou za spáchání eutanázie trestáni. Lékaři musí být doručena dobrovolná a úmyslná žádost pacienta, který musí být kompetentní. Pacient musí svou žádost dobře uvážit, jasně formulovat a žádost podat opakovaně. Nesnesitelné utrpení pacienta musí být příčinou žádosti o eutanázii a zbavení života musí být poslední možností, jak utrpení odstranit. Eutanázie smí být provedena pouze rukou lékaře. Je třeba, aby lékař celou situaci konzultoval nejméně ještě s jedním nezávislým kolegou, který

⁴⁵ MUNZAROVÁ, M. s. 32.

⁴⁶ POLLARD, B. s. 148.

⁴⁷Tamtéž, s. 149.

má v dané oblasti také zkušenosti.⁴⁸ V roce 1990 byla zveřejněna zpráva Vládní komise, která uváděla počty případů eutanázie, asistované sebevraždy, případů záměrného ukončení života bez specifické žádosti a ukončení života na základě podávání vyšších dávek analgetik nebo na základě vysazení či nenasazení léčby. Na základě získaných čísel, byla vypracována studie, která popisovala, „*kolik procent ze všech smrtí v Nizozemsku, představují takto ukončené životy.*“⁴⁹ Pomocí eutanázie se jednalo o 1,8% případů, asistované sebevraždy 0,3%, ukončení života bez explicitní žádosti 0,8%, 17,5% jako důsledek tlumení bolesti opiáty a 17,5% z důvodu nenasazení nebo vysazení léčby. Výsledkem studie byl fakt, že 38% ze všech úmrtí byla ovlivněna lékařským rozhodnutím. Tato studie měla sloužit jako podklad pro diskusi k připravovanému uzákonění eutanázie.⁵⁰ V následujících letech bylo předloženo několik návrhů zákonů ošetřujících přípustnost eutanázie. Konečná právní úprava zákonných podmínek, za kterých je eutanázie v Nizozemí v současné době přípustná, byla přijata 10. dubna 2001 a vešla v účinnost 1. dubna 2002.⁵¹ V roce 2001 byla eutanázie uzákoněna i v sousední Belgii. Definice eutanázie i podmínky, za kterých je považována za beztrestnou, jsou shodné jako v Nizozemí. Definice eutanázie v obou případech zní: „*úmyslné ukončení života jinou osobou než osobou samotnou na žádost této osoby.*“⁵²

1.6 Eutanázie a právo v Čechách

I přes mnohé snahy o uzákonění eutanázie, je až na výjimky, kterou je např. Nizozemí, ve většině zemí eutanázie nezákonná. V mnoha zemích ani tento pojem v trestním právu neexistuje. V některých zemích však byla zavedena zvláštní privilegovaná skutková podstata „*usmrcení z útrpnosti*“, která umožňuje za spáchání eutanázie podstatně mírnější trest. V českém zákonodárství se také projevil snahy o privilegované řešení eutanázie. Už v období mezi dvěma válkami, v rámci příprav revize českého zákonodárství, byl v roce 1926 podán návrh, aby při posuzování eutanázie mohlo být použito mimořádné zmírnění trestu,

⁴⁸ MUNZAROVÁ, M. s. 33.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ MATOCHOVÁ, S. s. 150.

⁵² MUNZAROVÁ, s. 50.

nebo dokonce, aby mohlo dojít k upuštění od potrestání. Pozdější návrh, který byl podán v roce 1937, deklaroval, že by usmrcení z útrpnosti mělo být posuzováno pouze jako přečin. Oba návrhy se však platným právem nikdy nestaly.⁵³

V období od druhé světové války do roku 1989 byla problematika eutanázie tabuizována. Nejen, že neexistoval dostatek literatury, která by otázku eutanázie komplexně zpracovávala, ale ani nejsou zmíněny zvláštní případy v trestním právu. V historii České republiky byla diskuse o eutanázii vyvolávána nejčastěji návrhy legislativních změn nebo právními změnami v jiných zemích. V roce 1996 vyvolal diskusi návrh zásad nového trestního zákona, který podal tehdejší ministr spravedlnosti Novák. Návrh zákona nabízel tři možná řešení problematiky eutanázie. Prvním řešením by bylo ponechat stav tak, jak byl doposud a problematiku eutanázie do legislativy nezahrnovat. Druhé řešení by spočívalo ve vytvoření nové skutkové podstaty trestného činu, kdy by trest za úmyslné usmrcení osoby na její žádost, byl velmi nízký, a to odnětí svobody na jeden až tři roky. Třetí řešení mělo spočívat v ustanovení speciálního zákona, který by specifikoval podmínky, za nichž by bylo možné udělit „*souhlas k usmrcení v rámci lékařského zákroku*“.⁵⁴ Návrh ministra Nováka odmítli odborníci i laická veřejnost a proto se žádná z navrhovaných změn legislativy nekonala. V roce 2005 senátorka Václava Domšová podala návrh zákona, který by do českého právního řádu zavedl pojem „*důstojná smrt*“. Dle textu návrhu by „*usmrcení nevyléčitelně nemocného na jeho přání, bylo upraveno jako nová skutková podstata trestného činu*“.⁵⁵ Za tento trestný čin by pak byla uložena nižší trestní sazba, v maximální výši 6 let. Ač byl návrh 30. listopadu 2005 schválen poslaneckou sněmovnou, senát ho 2. února 2006 zamítl.

Eutanázie v České republice tedy není dodnes v trestním právu zohledněna. Dle Petry Adamové by „*provedení eutanázie bylo pravděpodobně z hlediska trestního práva kvalifikováno jako trestný čin vraždy podle § 219 trestního zákona*⁵⁶ – *pokud eutanázií budeme rozumět zkrácení života z útrpnosti*“.⁵⁷ Pokud bychom se problematikou eutanázie

⁵³ ŠTĚPÁN, J. s. 91-92.

⁵⁴ ADAMOVIČ, P. s. 77-78.

⁵⁵ MATOCHOVÁ, S. s. 151.

⁵⁶ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

⁵⁷ ADAMOVIČ, P. s. 77.

zabývali z hlediska práva na život, dotkneme se i dalších zákonů, kodexů základních lidských práv a mezinárodních úmluv. Právo na život, právo na sebeurčení a právo na lidskou důstojnost je v České republice upraveno v ústavním zákoně č. 2/1993 Sb. a v Listině základních práv a svobod,⁵⁸ kde je formulováno právo na život v čl. 6 a právo na lidskou důstojnost v čl. 10. V mezinárodních úmluvách je právo na život zakotveno ve Všeobecné deklaraci lidských práv, která byla schválena 10. prosince 1948 a v Úmluvě o lidských právech a základních svobodách Rady Evropy. Tato Úmluva byla zveřejněna ve Sbírce zákonů č. 209/1992 Sb. Dle čl. 10 Ústavy ČR jsou mezinárodní smlouvy, jejichž ratifikaci odsouhlasil parlament a jimiž je Česká republika vázána, součástí právního řádu.⁵⁹ Soňa Matochová uvádí, že tyto úmluvy mají v případech, kdy stanovuje mezinárodní smlouva něco jiného, než zákon, přednost před „úpravou vnitrostátního právního řádu.“⁶⁰

1.7 Diskuse o eutanázii a nejčastější argumenty

Do diskuse o eutanázii se zapojují především odborníci, jejichž profese se této problematice nejvíce dotýká. Dle mého názoru se jedná o lékaře a právníky a dále o ošetřovatele, zdravotníky a sociální pracovníky, kteří s nemocnými a umírajícími také pracují. V neposlední řadě se do diskuse zapojují filosofové, specializující se na etiku i teologové a představitelé církví nebo náboženských společností. Vedle odborníků se do diskuse zapojuje i laická společnost, která buď zaujímá nějaké stanovisko na základě svého náboženského nebo filosofického přesvědčení, morálního cítění, nebo na základě osobní zkušenosti, kterou s danou problematikou má. Z hlediska složitosti problematiky se domnívám, že většina laické společnosti, i kdyby se do diskuse o eutanázii zapojila, nebo byla oslovena v dotazníkovém šetření, by nevěděla jak odpovědět, nebo by k problematice nezaujala žádné stanovisko. Její odpověď by zřejmě byla ovlivněna tím, jak tazatel otázku formuloval a co sledoval za cíl. Někteří autoři⁶¹ zastávají názor, že diskuse bývají mnohdy vyprovokovány mimo oblast medicíny - nejčastěji mediálně - a reakce odborníků bývá teprve následná. Kvůli těmto důvodům jsou často šetření veřejného mínění zkreslená. Proto je

⁵⁸ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb.

⁵⁹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

⁶⁰ MATOCHOVÁ, S. s. 153.

⁶¹ POLLARD, B. s. 190.

důležité, aby diskuse o této komplikované otázce byla vedena, aby se k ní vyjadřovali odborníci, aby formulovali své názory a obavy, aby definovali jednotlivé termíny a osvětlovali oblasti problematiky, které jsou nejednoznačné. Je třeba zkoumat argumenty odborníků z jednotlivých oborů, abychom byli schopni se k problematice odpovědně postavit a zaujmout určité stanovisko.

Zaměříme-li se na argumenty z lékařského prostředí, musíme je nutně rozdělit na argumenty těch, kteří jsou zastánci eutanázie a těch, kteří s eutanázií nesouhlasí. Mnoho lékařů se k problematice eutanázie vyjadřuje. Nejčastěji se jedná o lékaře, které mají bohaté zkušenosti s péčí o nevléčitelně nemocné a umírající pacienty. Tito lékaři buď eutanázii propagují, nebo se staví ostře do opozice. Mezi argumenty proti eutanázii je v první řadě rozpor lékařského poslání s praxí eutanázie, která místo aby příčinu utrpení léčila, zabíjí toho, kdo utrpení nese. Tento argument se pojí s podobným, z něho vyplývajícím, který spočívá v obavě, že na základě uzákonění eutanázie by mohlo dojít ke změně vztahu pacienta a lékaře. Pacient by už nemohl mít takovou důvěru v lékaře a v jeho úmysl mu pomoci, kdyby věděl, že tentýž lékař by mohl, za určitých podmínek, jednou jeho život ukončit. Dalším argumentem je porušení Hippokratovy přísahy. Každý lékař, když nastupuje do své funkce, skládá Hippokratovu přísahu, jejíž jedna část hovoří o zákazu podat pacientovi smrtící látku i mu podat radu k ukončení života, i kdyby ho o to pacient prosil.⁶² Třetím argumentem je spoluúčast lékaře. Wilkinson hovoří o tom, že eutanázie se vždy týká nejméně dvou lidí. Pacienta, který eutanázii podstupuje a lékaře, který eutanázii vykonává. Mnoho lékařů se staví proti eutanázii negativně právě z toho důvodu, že nechtějí být spolu účastníky na smrti druhého člověka.⁶³ Další argument proti eutanázii, který uvádí Wilkinson, spočívá v jednom z rysů eutanázie, kterým je její nevratnost. V použití eutanázie vidí nejen velmi radikální, ale i konečný krok, který nelze vzít zpět. Na základě současného stavu medicíny, která je schopna účinně tišit skoro každou bolest, uvádí Wilkinson další argument, který eutanázii nazývá zbytečnou. V současné době, kdy existuje paliativní medicína, která o trpícího pečuje po všech stránkách a snaží se mu utrpení zmírňovat, není nutné legalizovat eutanázii, jako prostředek k ukončení utrpení.⁶⁴ Dalším argumentem je pravidlo kluzkého svahu (*slippery*

⁶² WILKINSON, J. s. 319.

⁶³ HAŠKOVCOVÁ, H. s. 161.

⁶⁴ WILKINSON, J. s. 318.

slope). Matochová uvádí, že v zemích, kde jsou zákonem upraveny podmínky, kdy je možno eutanázii povést, dochází k nárůstu počtu těchto případů.⁶⁵

Problematiky eutanázie z právního hlediska jsme se dotkli v předchozích dvou kapitolách. Mezi argumenty, které používají zastánci eutanázie, jsou řazeny argument práva na sebeurčení a lidskou důstojnost. Novodobý termín „právo na smrt“, který zřejmě vznikl jako protipól základního práva na život, je také zastánci eutanázie velmi často používán. Mezi nejzávažnější protiargumenty z právní oblasti je obava před zneužitím eutanázie. Tento argument hraje důležitou roli nejen v diskusi mezi odborníky, ale je často uváděn i světskou společností. Ze své podstaty se k problematice eutanázie vyjadřuje i církev a teologie. Mnohé argumenty, které jsou svou povahou jedinečné, protože vycházejí z víry nebo z náboženského přesvědčení, jsou rozebírány v následujících kapitolách, které pojednávají o církevních dokumentech a stanoviskách církví a náboženských společností k otázce eutanázie.

⁶⁵ MATOCHOVÁ, S. s. 152.

2. Diskuse o eutanázii napříč dokumenty vybraných církví

2.1 Římskokatolická církev a eutanázie

Církev Římskokatolická, v naší zemi nejpočetnější, která je rozšířena po celém světě, má hlubokou historii a disponuje speciálními orgány, které mají na starosti vyjadřovat se k otázkám, týkajícím se současné společnosti. Otázkou eutanázie se tato církev zabývá již po několik desetiletí a je rozebírána na mnoha úrovních. Vyjadřují se k ní jednotliví kněží ve svých kázáních, různí, nejen morální teologové, ji zpracovávají ve svých knihách. Biskupové, samostatně i v rámci odpovědných orgánů – např. Kongregace pro nauku víry - k ní vydávají svá stanoviska. Hlava církve, papež, ve svých promluvách i pastýřských listech toto téma také opakovaně otevírá. Pojednání o všech dokumentech Římskokatolické církve, které se zabývají tematikou eutanázie, by bylo na samostatnou práci. Proto se v této diplomové práci zaměříme na dva základní dokumenty. Jedním je deklarace o eutanázii *Bona et iura*, kterou vydala Kongregace pro nauku víry již v roce 1980. Novějším dokumentem, který vznikl na půdě Římskokatolické církve a věnuje se problematice eutanázie, je encyklika papeže Jana Pavla II. s názvem *Evangelium vitae*. Tyto dva dokumenty bývají velmi často citovány v různých souhrnných dílech, pojednávajících o římskokatolické etice. V této práci se navíc zmíníme o Kompendiu sociální nauky církve, které je nejnovějším a komplexním shrnutím sociálního učení Římskokatolické církve.

2.1.1 Deklarace o eutanázii *Bona et iura*

Deklarace o eutanázii *Bona et iura*, byla vydána v Římě 5. května 1980 Kongregací pro nauku víry. Jedná se o povinný základ, který Římskokatolická církev k otázce eutanázie hlásá. Podnět k vydání deklarace byl dán na základě dotazů biskupských konferencí z různých zemí světa, které se na Kongregaci pro nauku víry obrátily s žádostí o radu v této problematice. Ač jsou v deklaraci otevírána i příbuzná témata, je zde řešena především a do hloubky problematika eutanázie. Oblasti, které jsou s eutanázií spojeny, jako je např. otázka sebevraždy, smyslu lidského utrpení nebo otázka podávání léků tišících bolest, jsou v deklaraci zmíněny okrajově.

Situace v osmdesátých letech minulého století, kdy byla deklarace o eutanázii vydána, je v jejím úvodu popisována jako doba, kdy se hojně diskutuje o otázkách práv a hodnoty lidské osoby. Toto téma je velmi důležité a dle mého názoru aktuální i dnes - o více, než třicet

let později. I když už se situace lidských práv na mnoha místech světa zlepšila, stále existují státy, kde je třeba toto téma otevírat a lidská práva hájit. Pokud se zaměříme na problematiku eutanázie, o kterou v celé této písemné práci jde, musím uznat, že i když některé státy učinily radikální kroky (např. uzákonění v Nizozemí), je diskuse nad ní stále velmi bouřlivá a nezdá se, že by vedla ke konstruktivnímu vyřešení problému. Shledávám, že i po třech desetiletích zůstává otázka eutanázie stále jen otázkou a je třeba, aby na ni různé strany odpovídaly. Deklarace o eutanázii je odpovědí Římskokatolické církve, která je dle mého názoru aktuální i dnes. Vychází z prohlášení 2. vatikánského koncilu, který „*znovu potvrdil vznešenou důstojnost člověka a zvláště jeho právo na život.*“⁶⁶ Koncil v této souvislosti odsoudil všechny zločiny proti životu, jmenovitě: vraždy všeho druhu, genocidy, potraty, eutanázie i dobrovolnou sebevraždu. Kongregace pro nauku víry deklarací o eutanázii navázala na deklaraci o potratu, která byla vydána o šest let dříve.

V úvodu deklarace *Bona et iura* jsou uvedeny odkazy na vyjádření předchozích papežů, co se týče problematiky eutanázie. Kongregace pro nauku víry tyto principy potvrzuje, ale zároveň si uvědomuje, že současný pokrok medicíny vyvolává další nové otázky. Proto cítí potřebu je osvětlit z etického hlediska a pokusit se na ně odpovědět. Kongregace pro nauku víry konstatuje, že v současné společnosti jsou často zpochybňovány i základní hodnoty lidského života, což ovlivňuje způsob pohlížení na utrpení i na lidskou smrt. Protože stav medicíny je na tak vyspělé úrovni, že dokáže léčit skoro každou nemoc, a tak je schopna prodloužit život i za zvláštních situací, vyvstávají v této oblasti nové problémy, které jsou mravního charakteru. Dle Deklarace o eutanázii, se sami lidé, kteří se nacházejí ve výše popsané situaci (jejich život, nebo spíše umírání, je díky vyspělým medicínským technologiím, zbytečně prodlužován), dotazují po smyslu pokročilého stáří a smrti. Kongregace pro nauku víry zaznamenala otázky, „*zda má člověk právo přivodit sobě nebo svým blízkým sladkou smrt, která by zkrátila jejich utrpení a byla by podle nich více v souladu s lidskou důstojností.*“⁶⁷ Podobné otázky se zřejmě nezávisle na sobě objevovaly na mnoha místech, protože několik biskupských konferencí vzneslo k této problematice na Posvátnou kongregaci pro nauku víry své dotazy. Kongregace pro nauku víry, po

⁶⁶ KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Deklarace o eutanázii Bona et iura*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. s. 14.

⁶⁷ *Deklarace o eutanázii Bona et iura*. s. 15.

prostudování problematiky a jejím zhodnocení na základě konzultací s odborníky, odpovídá na výše zmíněné dotazy vydáním deklarace o eutanázii Bona et iura. Jejím úmyslem je poskytnout věřícím správné učení a nabídnout k úvaze další témata, která „by mohla být k tomuto závažnému problému předkládána občanským autoritám.“⁶⁸

Úvod deklarace Bona et iura se zabývá tím, komu je dokument určen. V první řadě je věnován samozřejmě křesťanům – lidem, „kteří svou naději vkládají do Krista, jenž svým životem, smrtí a zmrtvýchvstáním dal nový význam životu a zvláště smrti křesťanů.“⁶⁹ Na druhém místě jsou zde uvedeni lidé, kteří vyznávají jiná náboženství. Kongregace pro nauku víry předpokládá, že s mnoha principy, uvedenými v této deklaraci budou souhlasit i věřící dalších náboženství. Tento předpoklad je založen na faktu, že víra v Boha Stvořitele – prozřetelného Pána – dává každému člověku zvláštní důstojnost a zaručuje mu úctu.⁷⁰ Pokud tedy věřící, kteří vyznávají jiná náboženství, věří v Boha Stvořitele, mohou od své víry odvozovat tuto základní hodnotu lidského života. Dle mého názoru je ztotožnění se s postojem dalších náboženství v této otázce velmi hodnotným i moudrým počinem, který dává podnět k mezináboženskému dialogu. Na třetím místě jsou mezi adresáty uvedeni všichni lidé dobré vůle. Jsou jimi myšleni zřejmě lidé, kteří se nehlásí k žádnému náboženství, navzájem se odlišují životními postoji, filozofickými či ideovými názory, ale mají společné povědomí, že každá lidská bytost má svá práva, která by měla být obecně uznávána a jde jim o obecné dobro. Kongregace pro nauku víry připomíná deklarace mezinárodních kongresů, které byly krátce před vydáním deklarace o eutanázii vydány. Jedná se zejména o Doporučení 779 o právech nemocných a umírajících Parlamentního shromáždění Rady Evropy.⁷¹

Oddíl deklarace Bona et iura, který následuje po úvodu, je nazván Hodnota lidského života. Zde je uvedena myšlenka, že lidský život je základ všech dober. Bez této existence hodnoty - lidského života - by nebyla možná žádná lidská činnost, ani společenské soužití. Kongregace pro nauku víry předpokládá, že pro většinu lidí, má život posvátný charakter,

⁶⁸ Deklarace o eutanázii Bona et iura. s. 15.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž, s. 16.

takže s ním nikdo nesmí svévolně nakládat. Pro křesťany má život navíc charakter daru – projevu Boží lásky. Proto jsou křesťané povoláni k tomu, aby život zachovávali a činili plodným. V deklaraci o eutanázii jsou na základě této myšlenky vyvozeny následující důsledky.

V první řadě se jedná o to, že v žádném případě nikdo nesmí ukládat o život kteréhokoli nevinného člověka. Takovýmto chováním by se člověk stavěl proti Boží lásce, kterou Bůh tomuto člověku projevil ve svém stvoření. Dále by bylo porušeno základní nezadatelné a nezcizitelné právo každého člověka na život, čímž by byl spáchán velmi závažný zločin. Problematika trestu smrti a války je v tomto dokumentu záměrně ponechána stranou, protože zahrnuje určité ohledy, které se tématu eutanázie netýkají. Za druhé Kongregace pro nauku víry uvádí, že „každý člověk má povinnost žít svůj život ve shodě s Božím plánem.“⁷² Člověku byl jeho život svěřen jako dobro, a proto by ho měl kultivovat, aby nesl ovoce již za pozemského života ve vědomí, že tento život bude dokonale naplněn v životě věčném. Z toho vyplývá třetí tvrzení Kongregace pro nauku víry a to: *“Dobrovolná smrt neboli sebevražda je stejně nepřijatelná jako vražda.”*⁷³ Sebevražda (tudíž i asistovaná sebevražda nebo eutanázie) i vražda jsou považovány za odmítnutí Boží svrchovanosti Boží lásky i Božího plánu s člověkem. Sebevražda je také aktem odmítnutí lásky k sobě samému. Dle mého názoru je láska člověka k sobě samému něco naprosto přirozeného, a dává základ pro city k ostatním lidem. I v dvojpříkázání lásky (Mt 22,39) předchází lásce k druhým lidem láska k sobě sama. Dle textu deklarace je sebevražda popřením přirozeného instinktu k životu. Je také, dle mého názoru poněkud přísně, nazvána únikem od povinností spravedlnosti a lásky, které má každý člověk vůči svým bližním i vůči celé společnosti. S otázkou sebevraždy se pojí problematika oběti vlastního života za druhé. Tento případ vydání svého života všanc, je v textu deklarace jasně od sebevraždy odlišen. Oběť života je hlediska Kongregace pro nauku víry nazírána pozitivně, protože je většinou konána z vyššího důvodu, jako je Boží sláva, spása duší, nebo služba druhým.⁷⁴

Další oddíl deklarace je nazván Eutanázie a v první řadě se věnuje vlastní definici tohoto pojmu. Stejně jako ostatní dokumenty a studijní texty pojednávající o eutanázii, je i

⁷² Deklarace o eutanázii *Bona et iura*. s. 16.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž, s. 17.

v deklaraci Bona et iura kladen důraz na přesnou terminologii. Jsou zde vyjmenovány rozdílné případy, pro které je pojem eutanázie – dobrá smrt – používán. Původní význam, smrt bez přílišného utrpení, který byl používán ve starověku, se dnes již téměř nepoužívá. V současné době bývá, dle textu deklarace, termínem eutanázie myšlen přímý lékařský zákrok, jehož cílem je zmenšení bolesti v nemoci nebo v agónii. Toto tvrzení sice vyjadřuje situaci, kterou by lidé, neznalí problematiky, mohli nazvat eutanázií, ale z hlediska lékařské etiky se o eutanázii nejedná. Adolf Slabý, autor skript *Pastorální medicína a zdravotní etika*, se proti tomuto zaměňování pojmů jasně vymezuje. „*Během podávání léků proti bolestem vzniká zvýšená tolerance, takže je nutno dávky zvyšovat a nelze vyloučit, že vedlejší účinky tak vysokých dávek uspiší smrt. V takovém případě však nejde o eutanázii.*“⁷⁵ Dle lékařské etiky je rozhodující záměr jednání. Pokud se lékař snaží odstranit bolest a utrpení pacienta a jako nechtěný vedlejší účinek terapie nastane smrt pacienta, není to eutanázie. O tu by se jednalo v případě, kdy by lékař jednal záměrně za účelem ukončení pacientova života.⁷⁶ Dle textu deklarace je pojem eutanázie používán v úzkém slova smyslu jako „usmrcení z milosti“. Toto usmrcení má za cíl radikálně odstranit nadměrné utrpení. Pojem eutanázie jako „usmrcení z milosti“ je také používán pro případy, kdy se jedná o ukončení života abnormálních dětí, mentálně postižených či nevléčitelně nemocných lidí, za účelem uchránit je před dalším prodlužováním nešťastného života.⁷⁷ Což se však neshoduje s eutanázií dobrovolnou a vyžádanou, které se věnuje tato diplomová práce.

Na základě popisu výše zmíněných rozdílů v používání pojmu eutanázie, Kongregace pro nauku víry zdůrazňuje, že je třeba si ujasnit význam pojmu i v tomto dokumentu. Definice, uvedená v deklaraci Bona et iura zní: „*Eutanázií rozumíme jednání nebo zanedbání, které samo o sobě nebo svým zaměřením způsobuje smrt, aby se tak vyloučila jakákoliv bolest.*“⁷⁸ Shrnutí definice vyjadřuje to, o čem je pojednáno v předchozím odstavci, a to, že eutanázie spočívá v úmyslu a v použitých metodách.

Kongregace pro nauku víry znovu zdůrazňuje, že nikomu není dovoleno a nikdo nesmí

⁷⁵ SLABÝ, A. *Pastorální medicína a zdravotní etika*. Praha: Karolinum, 1991. s. 154.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ *Deklarace o eutanázii Bona et iura*. s. 17.

⁷⁸ Tamtéž.

dopustit zabití nevinné lidské bytosti. Lidskou bytostí je myšlen i plod nebo zárodek v matčině lůně, dítě, dospělý, starý i nevyléčitelně nemocný člověk či člověk umírající. Vedle toho Kongregace pro nauku víry zdůrazňuje, že nikomu není dovoleno žádat akt zabití pro sebe, ani pro jinou lidskou bytost. Text deklarace jde ještě dál a upozorňuje, že nikdo s takovým činem nesmí ani souhlasit - to přímo ani nepřímou. Zabití lidské bytosti – eutanázií označuje Kongregace pro nauku víry za „*porušení božského zákona, za urážku důstojnosti lidské osoby, za zločin proti životu a proti lidstvu.*“⁷⁹ Na základě tohoto postoje se Kongregace pro nauku víry vyjadřuje negativně k zákonnému povolení eutanázie. Žádná autorita nesmí tento čin – zabití nevinné lidské bytosti – povolit nebo dokonce nařídit.⁸⁰

Autoři deklarace připouštějí, že může na - základě stavů, které vyvolá dlouhotrvající utrpení, nesnesitelná bolest či psychické strádání - nastat situace, kdy tento trpící dojde k přesvědčení, že jeho požadavek na ukončení svého života je legitimní. K tomuto přesvědčení může dojít i člověk, který o trpícího pečuje, který je s ním v kontaktu, utrpení sdílí a možná nese hůře, než sám trpící. Příkladem může být případ paní Diane Pretty z Velké Británie. Ve 43 letech onemocněla nemocí motorických neuronů. Nemoc se nedá vyléčit a má zhoršující se prognózu. Jedná se o postupné ochabování svalů celého těla. Takto postiženému člověku postupně ochabují svaly celého těla a nejčastěji zemře na základě slabosti dýchacích svalů. Paní Pretty se obávala velmi nedůstojného konce života. Přála si tedy, aby soud povolil výjimku, a ona mohla spáchat sebevraždu za pomoci manžela. Šlo jí o to, aby jeho napomáhání k sebevraždě nebylo posuzováno jako trestný čin. Diana Pretty se v tomto případě odvolávala až k Evropskému soudu pro lidská práva.⁸¹ Dle textu deklarace *Bona et iura* by však úsudek manželů Prettyových, že mají právo strastiplný život paní Pretty ukončit, byl považován za chybný. Jakékoliv ukončení nevinného života je v deklaraci nazváno vražedným činem, a tudíž je nepřípustné. Kongregace pro nauku víry zaujímá stanovisko, že „*prosby těžce nemocných, kteří se dovolávají smrti, nelze chápat jako projev skutečné žádosti o eutanázií, ale téměř vždy se jedná o dožadování se pomoci a lásky.*“⁸² Tvrzení je dále rozšířeno v tom smyslu, že lékařská péče by měla být v každém případě doplněna o lásku a

⁷⁹ *Deklarace o eutanázii Bona et iura*. s. 18.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ MATOCHOVÁ, S. s. 154.

⁸² *Deklarace o eutanázii Bona et iura*. s. 18.

vroucnost. Ty mohou nemocnému poskytovat všichni, kteří se nacházejí v jeho okolí, ať už se jedná o rodinu, osoby blízké, o ošetřovatele či o lékařský personál.⁸³

Další kapitola deklarace o eutanázii se zabývá postojem křesťana k utrpení a používání prostředků tišících bolest. Smrt člověka nemusí být vždy záležitostí extrémního utrpení. Existují různé situace, do kterých se člověk v závěru svého života dostává, které mu ulehčí onen odchod ze života a s ním spojené odloučení. Za normálních podmínek by nepochybně bylo tolik bolestivé. V textu jsou jmenovány právě dlouhotrvající nemoc, pokročilé stáří nebo zapomenutí - přirozeně navozující člověku psychologické podmínky pro to, aby mohl snáze opustit tento svět. Dlouhotrvající utrpení, které doprovází umírání mnohých lidí, s sebou však přináší nemalou úzkost. I když víme, že tělesné utrpení má v lidském životě důležité místo – v mnoha situacích zastává funkci varovného signálu. Pokud je ho příliš, „přesahuje biologickou prospěšnost a může vést až k touze po jeho odstranění za každou cenu.“⁸⁴ Kongregace pro nauku víry připomíná, že bolest a utrpení, které člověk prožívá zvláště v posledních okamžicích svého života, má své zvláštní místo v Božím plánu spásy. Lidské utrpení, které člověk ve smrti zažívá, je z hlediska této víry chápáno jako podíl na utrpení Ježíše Krista, který svou smrtí vykoupil svět. Sjednáním se s jeho utrpením se člověk může spolupodílet na této jeho oběti. Tato víra vysvětluje fakt, že někteří křesťané se brání užívání prostředků tišících bolest, nebo je užívají jen velmi mírně, aby vědomě a dobrovolně zakusili spoluutrpení s ukřižovaným Ježíšem Kristem. Kongregace pro nauku víry na tomto místě uvádí, že by však „nebylo prozíravé takový hrdinský způsob jednání vnucovat jako všeobecné pravidlo.“⁸⁵ V deklaraci je překvapivě trpícím doporučeno, aby léky tišící bolest užívali, i za předpokladu, že by mohlo dojít k vedlejším účinkům léčby – k malátnosti nebo zhoršenému stavu vědomí. V situacích, kdy nemocný nemůže vyjádřit svou vůli, Kongregace pro nauku víry radí, že je moudré předpokládat, že by nemocný léky tišící bolest brát chtěl, a proto mu mají být podávány.⁸⁶

Co se týče situací, kdy je třeba požívat léky tišící bolest velmi intenzivně, Kongregace

⁸³ Deklarace o eutanázii *Bona et iura*. s. 18.

⁸⁴ Tamtéž, 19.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Tamtéž.

pro nauku víry varuje před nebezpečím návyku, což nutně vede ke zvyšování dávek. V textu deklarace je v souvislosti s problematikou analgetik, citováno prohlášení papeže Pia XII. z roku 1957: Na dotaz lékařů, zda je možno z náboženského a morálního hlediska potlačovat bolest a vědomí pacienta narkotiky, odpověděl, v případě neexistence jiného prostředku pomoci a pokud to nebání to v plnění dalších náboženských povinností, tak to možné je.⁸⁷ Výše zmíněný dotaz samozřejmě zahrnoval i možnost, že pacient může zemřít, na základě vedlejších účinků, které narkotika velmi často vyvolávají. V tomto případě se dle textu deklarace nejedná o záměr – ukončit pacientův život - ale o snahu pomoci od bolesti a utrpení prostředky, které má medicína k dispozici. Co se týče prostředků, zbavujících člověka vědomí úplně, je v deklaraci citováno stejné prohlášení papeže Pia XII., ve kterém upozorňuje, že je důležité dbát na to, aby člověk splnil své mravní a rodinné povinnosti. A nejen to, před odchodem z tohoto světa, je také velmi důležité se při plném vědomí připravit na setkání s Kristem. Proto Pius XII. varuje, že „*bez vážného důvodu není dovoleno umírajícího zbavit jeho vědomí.*“⁸⁸

V předposlední kapitole deklarace o eutanázii je pojednáno o úměrném použití léčebných prostředků. Důstojnost lidské osoby a její ochrana je velmi důležitá i v situaci umírání a smrti. Současná doba a její „technický postoj“ s sebou nese nebezpečí zneužití lidské důstojnosti. V době vzniku deklarace i dnes, když se hovoří o „právu na smrt,“ vybaví se nám interpretace zastánců tohoto práva. Ti hájí stanovisko, že člověk má právo rozhodovat o své smrti a právo přivodit si smrt vlastní rukou, nebo prostřednictvím druhé, k tomu vzdělané, osoby. Kongregace pro nauku víry však vykládá pojem „práva na smrt“ v zcela jiném smyslu. Právo na smrt znamená, „*právo zemřít zcela pokojně s lidskou i křesťanskou důstojností.*“⁸⁹ S tím souvisí otázka aplikování terapeutických prostředků. V deklaraci je konstatováno, že konečné rozhodnutí v této otázce náleží úsudku svědomí nemocného, nebo těch, kteří o něj pečují nebo i lékařům. „*Proto je nutné znát a mít na zřeteli nauku morální teologie i různé aspekty daného případu.*“⁹⁰ S důstojností člověka, který umírá, se nutně pojí problematika používání všech léčebných prostředků. Pojem „mimořádné prostředky“, je

⁸⁷ PIUS XII. Projev z 24. února 1957. In KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Deklarace o eutanázii Bona et iura.*

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ *Deklarace o eutanázii Bona et iura.* s. 20.

⁹⁰ Tamtéž, s. 21.

v současné době zavádějící a nejasný, z důvodu rychlého vývoje medicíny. Kongregace pro nauku víry proto raději rozlišuje léčebné prostředky „přiměřené“ a „nepřiměřené“. Správné rozhodnutí o přiměřenosti léčebných prostředků záleží, dle ní „*v porovnání způsobů léčby, nežádoucích účinků, stupně rizika, nutných nákladů, dostupnosti a očekávaných výsledků se stavem nemocného a jeho tělesnými a duševními silami.*“⁹¹ V této kapitole deklarace jsou uvedeny konkrétní situace a podmínky, za jakých je možné jaké prostředky použít.

Pokud nejsou dostupné nebo není možné aplikovat běžné léčebné prostředky, je možné použít i ty, které jsou v medicíně nové a dosud nebyly plně testovány. Samozřejmě, že jejich použití je podmíněno pacientovým souhlasem a vědomím, že podstoupení takovéto léčby není zcela bez rizika. Kongregace pro nauku víry tyto případy označuje za chvályhodné, protože tím, že se člověk rozhodne stát se součástí testování přípravku, může nepřímo pomoci mnoha dalším lidem. Opačný extrém je přerušení používání prostředku. To je v textu deklarace doporučeno v případech, kdy používání prostředku nenese očekávané výsledky. Je zde však zdůrazněno, že v těchto situacích je třeba brát vážně přání pacienta a jeho blízkých, ale i postoj lékařů, kteří mají náležitě zkušenosti. Lékaři také nejlépe dokáží posoudit, zda náklady na léčbu, personál a nástroje, nejsou nepřiměřené předpokládaným účinkům léčby. Dále - zda použité léčebné postupy příliš nezatěžují pacienta a nepřinášejí mu přílišné nepohodlí a utrpení, v porovnání s užitkem, který by bylo možno očekávat.⁹²

V textu deklarace se konstatuje, že v každém případě je dovoleno se spokojit s běžnými prostředky, které medicína nabízí. To znamená, že není nutné sahát k prostředkům mimořádným. Proto nikdo nesmí být nucen, aby využil léčebné prostředky, které nejsou bez rizika, nebo které pacienta psychicky či fyzicky příliš zatěžují. Odmítnutí těchto mimořádných postupů nelze nazvat sebevraždou. Pokud se pacient nachází v situaci, kdy i přes použití veškerých, ať už běžných nebo mimořádných prostředků hrozí, že zemře, může se dle deklarace *Bona et iura* svobodně rozhodnout, zda chce pokračovat v léčbě, nebo zda požaduje od léčby upustit. Zejména v případech, kdy léčba neslibuje žádné zlepšení, je přirozené, že pacienti požádají o přerušení léčby, která by jen prodlužovala život v utrpení. Samozřejmě, že se ale neupustí od běžné péče o nemocného, která je pro každého povinná. Kongregace pro nauku víry konstatuje, že pokud se takto pacient rozhodne, lékař se nemusí

⁹¹ *Deklarace o eutanázii Bona et iura.* s. 21.

⁹² Tamtéž.

trápit výčitkami svědomí, že nepomohl člověku, který se nachází v nebezpečí života.⁹³

V závěru deklaráce o eutanázii je připomenut účel tohoto textu. Jedná se o normy, které mají lidem pomáhat, aby žili v souladu s plánem Stvořitele. I když je lidský život darem od Boha, je přirozené, že končí smrtí a smrt je v tedy pro každého člověka nevyhnutelná. Z hlediska křesťanské víry smrt sice znamená konec pozemského života, ale zároveň je bránou k životu věčnému. Proto je třeba, aby člověk byl schopen smrt přijmout „*s plným vědomím své odpovědnosti a se vší důstojností.*“⁹⁴ Dle textu deklaráce, by se každý člověk měl na svou smrt připravit ve světle lidských hodnot a křesťan navíc ve světle víry. Poslední odstavec deklaráce o eutanázii je věnován pracovníkům ve zdravotnictví, ošetřovatelům a všem těm, kteří pracují s lidmi trpícími a umírajícími. Kongregace pro nauku víry je povzbuzuje v tom, aby nevynechali žádnou příležitost, kdy mohou své dovednosti použít ku pomoci nemocným a umírajícím. Dále je vybízí, aby si uvědomovali, že mnohem důležitější je poskytovat těmto trpícím i jinou útěchu. Nezměrná dobrota a nezištná láska lidí pečujících o umírající je cenná nade vše, a navíc takováto služba trpícím je i službou Kristu. Deklarace o eutanázii, v souvislosti s výše uvedeným doporučením, končí citací Kristova výroku z Matoušova evangelia: „*Cokoli jste udělali pro jednoho z těchto mých nejposlednějších bratří, pro mne jste udělali (Mt 25,40).*“

V deklaraci o eutanázii je tedy jasně vyjádřeno stanovisko Kongregace pro nauku víry, a tudíž Římskokatolické církve. I po zvážení všech možných krajních situací, a přes porozumění lidem, kteří v důsledku svého velkého utrpení žádají, aby jejich život byl ukončen, je eutanázie v tomto dokumentu považována za zabití nevinné lidské osoby, a tudíž je z hlediska Římskokatolické církve nepřijatelná. Deklarace popisuje řešení, která jsou v těchto situacích nesnesitelného utrpení doporučená. V první řadě to je lidský přístup k nemocnému. V dokumentu není zmíněn pojem paliativní péče, protože v 80. letech tento pojem zřejmě ještě nebyl tolik rozšířen, ale principy, které jsou v deklaraci popsány, se v podstatě s principy paliativní péče shodují. Patří mezi ně soucit s trpícím, láska, otevřenost a lidská blízkost. Vedle toho je v deklaraci doporučeno podávání léků tišících bolest. Pojednání o tom, které léčebné prostředky jsou přiměřené a které nepřiměřené s touto problematikou souvisí. V deklaraci nechybí ani stanovisko k tomu, že přílišné prodlužování

⁹³ *Deklarace o eutanázii Bona et iura.* s. 22.

⁹⁴ Tamtéž.

života resp. umírání je nedůstojné a že v situacích, kdy léčba nepomáhá je možné, nebo spíše doporučené, od léčby ustoupit a nechat pacienta zemřít přirozenou smrtí.

Deklarace o eutanázii ukazuje věřícím členům církve jasný postoj k této složité problematice, který vysvětluje na základě logických i teologických argumentů a biblických citací. Jak bylo řečeno na začátku pojednání o tomto dokumentu, Římskokatolická církev textem deklarace seznamuje i lid obecný, tj. nejen věřící, se svým stanoviskem. Dle mého názoru jsou cenná i doporučení pro lékaře, ošetřovatele a lidi, kteří o trpící pečují. Nemohu nepoznamenat svůj názor, že kapitola, pojednávající o tišení bolesti, obsahuje protimluv. Nejprve je zde doporučeno narkotika k tišení bolesti trpícím podávat a o pár odstavců dále je varování před léky, které vedou ke ztrátě vědomí, jimiž se narkotika v určitých případech mohou stát. I přes tuto drobnou nejasnost si myslím, že Deklarace o eutanázii Bona et iura má k problematice co říci i v dnešní době, protože situace je v podstatě stejná. Některé státy sice eutanázii již uzákonily, nebo ji netrestají, ale argumenty proti této praxi přetrvávají stále. A kdo jiný, než církev, by měl držet tuto pomyslnou hranici před prolomením a zavedením eutanázie i v ostatních zemích? Oceňuji srozumitelnost, stručnost i věcnost textu. Zacílení do praxe a návrhy alternativního řešení problematiky vidím také jako kladné znaky deklarace.

2.1.2 Encyklika Evangelium vitae

Encykliku Evangelium vitae, s podtitulem O životě, který je nedotknutelné dobro, vydal papež Jan Pavel II. na základě podnětů a návrhů římskokatolických biskupů dne 25. března roku 1995 a adresoval ji všem členům církve i všem lidem dobré vůle. Encyklika se zabývá nejen otázkami eutanázie, ale rozpracovává i další témata, týkající se ochrany lidského života. Encyklika Evangelium vitae uvádí mnohé teologické důvody a pohledy na lidský život jako Boží dar a odsuzuje veškeré lidské konání, které by život ohrožovalo.

Evangelium života neboli radostná zvěst o životě je pevně zakotvena v Ježíšově poselství. Citace z desáté kapitoly Janova evangelia hovoří o tom, že Ježíš přišel proto, aby lidé „*měli život a měli ho v hojnosti*“ (J 10,10), pojednává o zcela novém způsobu života, který je založen na společenství s Otcem. K tomuto způsobu života je člověk povolán a jedině takovýto život dává smysl všem součástem, každému okamžiku lidského žití.⁹⁵ V encyklice je použit termín neporovnatelná hodnota lidského jedince, která je odvozena od Boží lásky. Je

⁹⁵ JAN PAVEL II., *Encyklika Evangelium vitae*. Praha: Zvon, 1995. s. 7.

odvozena od skutečnosti, kdy se Bůh svým vtělením jistým způsobem spojil s každým člověkem, proto má každý jedinec neporovnatelnou hodnotu.⁹⁶ Neporovnatelná hodnota lidské osobnosti také tkví v tom, že lidský život je v tomto časném rozměru „základní podmínkou, vlastním počátkem a neoddělitelnou součástí celého a jedinečného vývoje existence člověka.“ Bez tohoto časného života by člověk ani neměl možnost dojít k jeho završení v životě věčném. Život člověka je posvátný od samotného jeho počátku až do naprostého konce a každý by měl vyvinout nejvyšší úsilí, aby ho střežil a přiváděl k dokonalosti.⁹⁷

V encyklice jsou rozeznány nové hrozby pro lidský život. Jedná se o „*všechno, co je přímo proti životu, vše, co porušuje nedotknutelnost lidské osoby*.“⁹⁸ Encyklika vyjmenovává vraždy, genocidy, potraty, eutanázie i sebevraždy. Kořen nových hrozeb je viděn v prvé řadě v tom, že díky rozvoji vědy a techniky a díky působení veřejného mínění tyto činy nejsou považovány za ohrožující člověka, ba naopak bývají čím dál tím více omlouvány, rozšiřovány, legalizovány, nebo dokonce poskytovány zdravotnickou péčí. Výše zmíněné hrozby vedly papeže spolu s biskupským sborem k hlubšímu zamyšlení se nad samotným životem. Jsou znepokojeni nejen zánikem tolika lidských životů, ale i úpadkem morálky a prolomením svědomí člověka. To má za následek, že člověk mnohem obtížněji, než dříve chápe rozdíl mezi dobrem a zlem. V úvodu encykliky je připomenuto, že do mateřské péče církve je skrze Kristovo tajemství svěřen každý člověk, proto je církev povinna se vyjadřovat ke všem hrozbám, které v životě člověka pozoruje a které církev zasahují v jejím nejhlubším jádru víry. Encyklika *Evangelium vitae* má nést radostnou zvěst o životě do celého světa, a zároveň má zdůrazňovat nedotknutelnost života, která je v současné době ohrožována z různých stran. Má jednoznačně potvrzovat hodnotu lidského života a všem lidem nést výzvu, aby chránili, opatrovali, milovali a zachovávali život každého člověka.⁹⁹

Encyklika odmítá myšlenku předurčení člověka ke zlu. Člověk je svobodný i ve vztahu ke zlu, a pokud zlo páchá, je to dáno tím, že se nechal zlákat zlovolnou silou hříchu.

⁹⁶ Encyklika *Evangelium vitae*. s. 9.

⁹⁷ Tamtéž, s. 8.

⁹⁸ Tamtéž, s. 10.

⁹⁹ Tamtéž, s. 11-12.

V otázce hříchu páchaného proti životu, je použit příklad bratrovraždy Kaina a Ábela. Stejně jako v Bibli bratr zabíjí bratra, je tato paralela přenesena na vraždy v rámci „duchovního příbuzenství“ celé lidské rodiny. Encyklika si také všímá, že se stále častěji vyskytují případy, kdy je porušováno příbuzenství „těla a krve“. Ohrožování života v samotném vztahu mezi rodiči a dětmi, v rámci úzkého příruzenického vztahu – potraty, eutanázie – vidí je viděno jako velmi hroživá praxe. U tohoto druhu násilí, které se týká života vznikajícího a umírajícího, se objevují dosud neznámé rysy. Jedná se o „činy, které pozvolna ve vědomí společnosti ztrácejí charakter provinění a náhle dostávají povahu práva, takže je dokonce požadováno, aby byly uznány veřejným zákonem a provozovány v rámci bezplatné zdravotní péče.“¹⁰⁰ Nemalou roli v popularitě těchto činů hrají sdělovací prostředky. Fakt, že se tyto činy dějí v situacích, kdy je život nejkřehčí a že se dějí v rodině, která by měla ze své podstaty život spíše chránit, je také velmi znepokojující. Encyklika vyjmenovává příčiny, které vedly k současnému stavu. Je to v prvé řadě úpadek lidské kultury a rozmanité obtíže v sociálních vztazích a životních situacích i stav společnosti obecně. Encyklika hovoří o tzv. „kultuře smrti“, která je namířena proti lidské solidaritě. Tato kultura souvisí se současným stavem společnosti, orientované na úspěch a výkon. Současný stav je v encyklice označen jako „válka mocných proti slabým“. Jedná se o stav, kdy „život, který vyžaduje více ohleduplnosti, lásky a péče, je považován za neužitečný nebo je chápán jako neúnosná zátěž.“¹⁰¹

Současná společnost velmi obtížně přijímá i snáší utrpení. Proto se objevují snahy bolest a utrpení odstranit radikálním způsobem. Utrpení a bolest má být z lidského života odstraněna tím, že se v okamžiku, kdy se to jeví jako nejvhodnější, urychlí nebo navodí vlastní smrt člověka. V encyklice je vyjádřeno pochopení, že k tomuto řešení jsou lidé vedeni mnoha závažnými důvody, jako jsou pocity úzkosti, neštěstí, zoufalství a bolest. Často je toto zoufalství vyvoláno porušenými vazbami v rodině a mezi blízkými trpícího, kdy ho jeho okolí z tohoto důvodu nedokáže podpořit a nést utrpení s ním. Na druhou stranu, i když vazby v rodině fungují a blízcí jsou na utrpení člena rodiny účastni, může se stát, že se nechají ovládnout mylně chápaným soucitem a na základě kulturně-morálního prostředí, které nevidí v utrpení žádný smysl, mohou s eutanázií, jako s formou vysvobození svého blízkého, souhlasit. Encyklika konstatuje, že tento stav se týká většinou lidí, nebo společností, ve

¹⁰⁰ Encyklika *Evangelium vitae*. s. 19.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 20.

kterých chybí náboženské citění, které by lidem pomáhalo chápat skrytou hodnotu utrpení. Vedle „falešného milosrdenství“, kterým encyklika tyto snahy nazývá, odsuzuje i argument utilitárnosti eutanázie. Z utilitarismu vychází názor, že kvůli péči o trpící a nevléčitelně nemocné, společnost přichází o prostředky, aniž by z toho byl nějaký užitek. Právě na základě utilitaristického myšlení bývá eutanázie prováděna, ať už skrytě, nelegálně, nebo v některých státech otevřeně. Z utilitaristického pohledu vychází také snahy o prosazení eutanázie deformovaných novorozenců, lidí těžce postižených a invalidních, přestárých nebo nevléčitelně nemocných. Tyto snahy samozřejmě encyklika také ostře kritizuje a vyjadřuje se negativně i k případům předčasného ukončování života lidí, jejichž orgány jsou bezprostředně poté použity k transplantaci.¹⁰²

V článku encykliky nazvaném Špatně pochopený smysl svobody je vyjádřeno znepokojení církve, nad tendencí současné společnosti stále častěji interpretovat výše zmíněné zločiny (eutanázii, potrat) jako „*legitimní projevy svobody jednotlivce, které musí být uznány a ochraňovány jako nejzákladnější lidská práva.*“¹⁰³ Tuto situaci encyklika nazývá kritickým bodem v historii lidských práv. Dochází k tomu, kdy základní lidské právo, samo právo na život, je „*ve skutečnosti popíráno, pošlapáváno a to konkrétně v nejdůležitějších okamžicích lidského života, jakými jsou smrt a zrození.*“¹⁰⁴ Paradox mezi slavnostním vyhlášením a přiznáním se k lidským právům ve všemožných deklaracích současných států a mezi tím, kdy tytéž státy legitimně podporují potrat, či eutanázii vidí encyklika ve zvláštním pojetí svobody, které je pro naši společnost typické. Jedná se o pojetí svobody, které absolutně zdůrazňuje a upřednostňuje individuum. V tomto pojetí není místo pro bližního, pro bratrskou lásku k němu a pro nutnost mu pomoci, když potřebuje. Dle mého názoru je toto pojetí svobody naprostým opakem pojetí svobody ve Starém zákoně. Ten pojímá svobodu jedince v rámci společenství a základním principem lidu staré smlouvy je solidarita.¹⁰⁵ Tato solidarita, která by tudíž měla být základem i křesťanské společnosti, se najednou vytrácí a pojetí svobody radikálně mění svůj charakter. Individualistické pojetí svobody, dle slov encykliky, ústí ve svobodu „*silnějších proti slabým*“ a těm, kteří jsou určeni k zániku. Proto je

¹⁰² Encyklika *Evangelium vitae*.. s. 23.

¹⁰³ Tamtéž, s. 26.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ BENEŠ, J. *Desítka*. Praha: Návrat domů, 2008. s. 10.

encyklika výslovně proti vyhlášení práva na potrat a eutanázii. Uznání práva na potrat a eutanázii by dalo lidské svobodě zvrácený a ničemný význam, který spočívá v absolutní moci nad druhými a jejich životy.¹⁰⁶

Při analýze současné sekularizované společnosti a jejích tendencí, co se týče zásahů do lidského života, encyklika konstatuje, že došlo k oslabení vztahu k Bohu i k člověku. Člověk již nechápe život jako jedinečný dar od Boha, o který by měl pečovat. „*Oslabení vztahu k Bohu i k člověku vede k praktickému materialismu, ve kterém vzrůstá individualismus, utilitarismus a hédonismus.*“¹⁰⁷ Na základě toho se bolest a utrpení stává něčím nehodnotným, nebo dokonce zlem, kterého je třeba se zbavit. Pokud není možné se bolesti a utrpení účinně zbavit, na základě čehož se zdá, že život trpícího již nemá žádný smysl, člověk tíhne k přisvojování si práva na jeho ukončení. Encyklika také jmenuje další rys společnosti, a to, její orientaci na výkon, funkčnost a prospěch, na základě čehož opět vzrůstá nadvláda silnějšího nad slabším. Všechny výše popsané rysy společnosti vedou k směřování dobra a zla, před čímž encyklika varuje zejména v otázce práva na život.

Na prvních stránkách encykliky se objevuje výrok, že život je vždy dobro. Ve druhé kapitole na otázku, proč je život dobro, odpovídají tvůrci encykliky biblickým pojetím člověka, jako obrazu Božího. Nejvyšší důstojnost každé lidské osoby, kterou argumentují nejen křesťanští odpůrci eutanázie, má své kořeny v tom, že stvořením vkládá Bůh do člověka kus sebe. Člověk je s Bohem spojen hlubokým poutem, protože v člověku „*září odraz samé podstaty Boží.*“¹⁰⁸ Vrchol křesťanské pravdy o životě je v tom, že nejen hodnota lidského života je dána jeho původem v Bohu, ale také v jeho cíli. Je dána také tím, že člověk je předurčen ke společenství s Bohem, že směřuje (nebo by měl směřovat) k poznání Boha a k jeho lásce.¹⁰⁹

Na základě mnoha citací z Bible poukazuje encyklika na posvátný charakter lidského života, jako daru od Boha. Protože pánem života je Bůh, nemůže o něm člověk svévolně rozhodovat. Nedotknutelnost lidského života je ošetřena již v přikázání Desatera. Dokonce

¹⁰⁶ Encyklika *Evangelium vitae*. s. 28-30.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 32.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 45.

¹⁰⁹ Tamtéž, 50.

ještě starší smlouva Hospodina s jeho lidem, která byla uzavřena po trestu potopy, již způsobily rozšířené zločiny a násilí po celé zemi, obsahuje zákaz zabíjení (Gn 9,5-6). Ono „*nebudeš zabíjet*“¹¹⁰ je vysvětlováno že „*nedopustíš, aby byl zabit nevinný a spravedlivý*“ (Ex 11,3), znamená to zákaz jakéhokoli násilí vůči druhé osobě. Encyklika toto přikázání doplňuje a spojuje s novozákonním přikázáním lásky k bližnímu (Lv 19,18). Protože, v hloubce Božího zákazu zabíjet, je ukryt požadavek ctít a milovat každého jednotlivce a jeho život.¹¹¹

Tvůrci encykliky se zamýšlí nad problematikou stáří a bolesti z biblického hlediska a všimají si, že v Bibli bychom asi marně hledali pasáž, která by pojednávala o předčasném ukončování života starého nebo nemocného člověka. V kulturním a náboženském prostředí starého Izraele tato problematika vůbec neexistovala. Stáří bylo vysoce ceněno pro svou moudrost a zkušenost a staří lidé se těšili vysoké úctě ve společnosti (2 Mak 6,23). I v pokročilém stáří nebo v nemoci encyklika nabádá k důvěře v Hospodina, v jeho vedení a v jeho lásku. Člověk si má uvědomit, že je jeho služebníkem. Měl by se tedy odevzdat plánu, který Hospodin s jeho životem má, a pokud do něj patří utrpení a bolest, měl by najít sílu ho přijmout.¹¹² Encyklika připomíná naději, kterou má v Bohu každý věřící křesťan, a která je dosvědčena v Písmu. Apoštol Pavel říká, že žádný člověk nežije sám pro sebe a také ve smrti není sám, pokud žije a umírá pro Pána (Řím 14,7-8). V encyklice je vysvětleno, že umírat pro Pána znamená, „*prožívat vlastní smrt jako nejvyšší poslušnost vůči Otci*.“¹¹³ Znamená to přijmout smrt v tu hodinu, kterou vybere Hospodin, protože jedině on ví, kdy je čas, abychom odešli z tohoto světa. Žít pro Pána znamená, že člověk dokáže uznat, že bolest a utrpení je sice zkouška, ale že může sloužit dobru. K tomu dochází v tom případě, pokud člověk bolest přijímá s láskou a s vědomím, že je svým utrpením účasten na utrpení Ježíše Krista.¹¹⁴ V oddíle encykliky nazvaném Tragika eutanázie jsou rekapitulovány všechny důvody, které vedou člověka k pokušení uchýlovat se k eutanázii. Jedná se v první řadě o rozvoj lékařské vědy, která umí život člověka značně prodloužit. Další důvod je spatřován v novém pohledu společnosti na smrt a umírání. V pohledu, který odmítá transcendenci, nevidí smysl v utrpení,

¹¹⁰ BENEŠ, J. s. 149.

¹¹¹ *Encyklika Evangelium vitae*. s. 53-69.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Tamtéž, s. 88.

¹¹⁴ Tamtéž.

a který smrt považuje za vysvobození ze života plného utrpení. Důvodem je i lidský odklon od Boha a postoj člověka, který si myslí, že je normou sám pro sebe. Všechny těchto rysů se encyklika všimá ponejvíce ve státech, které jsou na vysokém stupni rozvoje. Právě v blahobytných společnostech, které jsou zaměřeny na výkon a efektivnost, bývají tendence k prosazování eutanázie nejsilnější.¹¹⁵

Stejně, jako v deklaraci o eutanázii *Bona et iura*, je i v této encyklice zdůrazněno, že pro utvoření správného morálního úsudku je třeba vždy nejprve si ujasnit a definovat pojmy. Dle definice uvedené v deklaraci *Bona et iura*, která je v této encyklice citována, eutanázie spočívá v dobrovolném úmyslu a v metodickém postupu, který používá.¹¹⁶ Dále jsou zde vymezeny ty případy, kdy se o eutanázii nejedná. Jsou jmenovány situace, kdy se upouští od léčby, která nemocnému již nepřináší zlepšení zdravotního stavu nebo situace, kdy jako vedlejší účinek léků tišících bolest, může dojít k předčasné smrti pacienta. V otázce analgetik papež opět cituje stanovisko deklarace o eutanázii *Bona et iura*. Vidí jako chvályhodné, pokud se člověk rozhodne dobrovolně snášet utrpení bez léků tišících bolest, ale uvádí, že je možné využít výtěžků lékařské vědy a bolest a utrpení pomocí analgetik účinně zmírňovat. Stejně jako ve většině církevních dokumentů, je v souvislosti s eutanázií a péčí o nevléčitelně nemocné a umírající, i v této encyklice doporučena paliativní medicína.¹¹⁷

Encyklika prohlašuje ve shodě s učitelským úřadem svých papežů a ve společenství se všemi biskupy Římskokatolické církve, že „*eutanázie je těžké porušení Božího zákona, protože je to vědomé zabití lidské osoby, které je morálně nepřijatelné.*“¹¹⁸ Z hlediska následků je eutanázie přirovnávána k vraždě či sebevraždě, protože působí srovnatelné zlo. Sebevražda je z hlediska katolické víry nepřipustná, protože vyjadřuje popření lásky vůči sobě a odmítá závazek lásky k druhým¹¹⁹ a navíc popírá nadvládu Boha nad životem a smrtí (Mdr 16,12). Tento oddíl encykliky pojednává i o problematice spoluúčasti na sebevraždě, a tedy i na eutanázii. Spoluúčast na sebevraždě, i kdyby byla mnohokrát vyžadována, je také

¹¹⁵ Encyklika *Evangelium vitae*. s. 82-83.

¹¹⁶ Deklarace o eutanázii *Bona et iura*. s. 17.

¹¹⁷ Encyklika *Evangelium vitae*. s. 83-85.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 85.

¹¹⁹ Deklarace o eutanázii *Bona et iura*. s. 16.

z hlediska Římskokatolické církve nepřijatelná. Encyklika zdůrazňuje, že spoluúčast na sebevraždě, nebo pomoc při eutanázii zejména v rámci rodiny a mezi příbuznými je velmi závažným zločinem, protože místo toho, aby tito blízcí trpícímu člověku pomáhali a pečovali o něj, zbavují ho života. Encyklika samozřejmě neopomíná zmínit situace, které by odsoudil i člověk nevěřící, a to eutanázii nevyžádanou, nebo dokonce nedobrovolnou. Encyklika dále odsuzuje pokušení některých lékařů nebo tvůrců zákonů osobovat si právo rozhodovat o životě a smrti. Takový přístup vede k nespravedlnosti a ústí ve stav, ve kterém se ocitá současná společnost. Je to stav, kdy se životy slabších ocitají v područí silnějších a lidé ztrácejí smysl pro spravedlnost. Je to stav, kdy je ohrožena vzájemná lidská důvěra, která má být základem všech vztahů mezi lidmi.¹²⁰ V textu se vedle ostrého odsuzování zásahů proti životu objevuje i uznání všech, kdo o život druhých lidí pečují. Encyklika oceňuje a vysoce hodnotí službu pracovníků ve zdravotnictví, v pomáhajících profesích i v církevních zařízeních, kteří svůj život zasvětili pomoci trpícím. Současně na ně apeluje, aby se zvláště oni k problematice zachovávání života stavěli odpovědně, aby zkoumali svá svědomí a svými skutky tak zbytečně nepodporovali „kulturu smrti“, kterou je naše společnost prostoupena.¹²¹

Tendence současné společnosti k právnímu uznávání potratu a eutanázie hodnotí encyklika za značně ohrožující lidský život. Stát by měl hrát roli zastávce práv všech lidí, a tedy i práva na život nenarozených dětí nebo těžce nemocných a umírajících, i když, v některých případech, sami toto právo odmítají. Praxe v mnoha státech je však opačná a některé snahy směřují k tomu, aby byl potrat a eutanázie poskytována bezplatně v rámci lékařské a zdravotnické péče. Encyklika se zamýšlí nad stavem hodnot současné demokratické společnosti a na základě srovnání morálních hodnot a právních hodnot, dospívá k názoru, že „je třeba odkrýt základní prvky, které tvoří vztah mezi občanským a morálním zákonem.“¹²² Občanský zákon má užší vymezení, jeho úloha se liší od úlohy zákona morálního a nikdy se nemůže stát jeho náhražkou. Občanský zákon zajišťuje ochranu základních práv, která má zachovávat i se jimi těšit každý jedinec. Základním a nedotknutelným právem všech nevinných lidí, je právo na život, a pokud zákony nějaké vlády podporují útoky proti životu, jak encyklika nazývá potrat a eutanázii, nejedná ve shodě

¹²⁰ Encyklika *Evangelium vitae*. s. 84.

¹²¹ Tamtéž, s. 110-112.

¹²² Tamtéž, s. 92.

s morálním zákonem. Encyklika považuje zákony, které povolují potrat či eutanázii, za nesrovnatelné s požadavkem dobra pro každého jedince, a proto, pozbývají svou právní platnost. V textu encykliky je tedy možné nalézt doporučení, nepovažovat určité zákony, konkrétně ty, které povolují potrat a eutanázii, za platné. Encyklika vyzývá křesťany k tomu, aby se svým odporem ve svědomí proti takovýmto zákonům postavili, protože odmítání nespravedlivého konání je základní morální povinností i základním právem člověka. V souladu s textem encykliky není dovoleno se nespravedlivému zákonu podvolovat a ani se účastnit veřejného hnutí, které by takovýto zákon podporovalo. O detailní propracovanosti textu encykliky svědčí i to, že uvádí výjimku, kdy je povoleno případné prosazování zákona povolujícího potrat nebo eutanázii. Jedná se o situace, kdy se např. v parlamentu hlasuje o přijetí přísnějšího zákona na místo zákona příliš volného, který je již v platnosti.¹²³

Encyklika *Evangelium vitae* papeže Jana Pavla II. velmi detailně hodnotí teologické, filosofické i praktické příčiny a následky všech situací, které ohrožují lidský život. Zaměřuje se zejména na potrat a eutanázii. Celou první kapitolu zabírá analýza stavu současné společnosti, která v poslední době mění své rysy. Technický pokrok a jeho vliv na medicínu, utilitaristický přístup k životu, orientace společnosti na výkon, upřednostňování individua, posunuté vnímání svobody. Ve všech těchto faktorech tvůrci encykliky přičinují, která člověka svádí k touze po eutanázii. Myslím si, že pro uvedení do problematiky a nastínění závažnosti tématu, je velmi důležité, že encyklika popisuje tuto analýzu stavu společnosti. Každý jednotlivec, kterému se text dostane do ruky, se v něm může nalézt a posoudit, zda také on nepřispívá svými činy ku prospěchu „kultury smrti“. Přesto, že encyklika vyšla před více, než deseti lety, je v ní uvedená reflexe společnosti stále aktuální a volání po změně možná ještě naléhavější. Druhý oddíl encykliky je věnován odpovědi na otázku, proč je život dobrem. Tvůrci encykliky odpovídají hluboce promyšlenými teologickými argumenty, které dále prakticky rozvádí. Život jako dar od Boha, člověk jako stvoření k Božímu obrazu, Bůh - pán nad životem a smrtí, morální imperativ Desatera, který nepovoluje zabíjení a mnoha dalšími biblickými texty dokládá nemorálnost zabití člověka při eutanázii. Při reflexi nad otázkou „práva na smrt“, která se v současné době stále častěji ve společnosti objevuje, by běžného křesťana napadl jeden či dva argumenty, proč člověk nemá nárok si právo na smrt vymáhat. Encyklika jich vyjmenovává hned několik. Jejich teologický výklad vsazuje do praktických

¹²³ *Encyklika Evangelium vitae*. s. 92-95.

situací, takže čtenář dostává jasný návod, jak se má k této problematice postavit.

Problematice eutanázie z praktického hlediska je věnován samostatný oddíl encykliky. Je v něm z velké části citována deklarace *Bona et iura*, která se proti eutanázii staví negativně. Encyklika ji odmítá ještě ostřeji a staví ji na roveň sebevraždě. Dle mého názoru tvůrci encykliky vhodně propojili oblast teoretickou – sociologicko-filosofickou analýzu současného stavu a teologickou argumentaci – s oblastí praktickou, ve které nalézají alternativy a doporučují všem vhodné chování jak trpícím, tak lidem, kteří se o ně starají. Jako velmi překvapivé se mi jeví, že se tvůrci encykliky staví k problematice eutanázie a potratů tak radikálně, že považují ty zákony, které eutanázii nebo potrat povolují, za nemorální do té míry, že vysloveně zakazují, se takovýmito zákonům podrobovat, nebo je schvalovat. O komplexím pojetí celého textu svědčí i apel na výchovu a vedení každého člověka k tomu, aby sloužil životu, zachovával život na všech jeho úrovních a aby si zároveň uvědomoval skutky „kultury smrti“ a stavěl se proti nim. Propojení textu s praxí, nebo spíše jeho zacílení do praktického života, které z hlediska svého oboru hodnotím velice kladně, dokládá i doporučení konkrétním profesím, které se s problematikou eutanázie potýkají a neopomíná zmínit ani dobrovolníky.

Stručné shrnutí problematiky, jak je pojata v této encyklice, je citováno v Kompendiu sociální nauky církve. Kompendium sociální nauky církve je celistvým a přehledným zpracováním katolického sociálního učení. Tento dokument se postupně věnuje nejdůležitějším společenským oblastem, jako jsou rodina, lidská práce, ekonomický a politický život společnosti, mezinárodní vztahy, ochrana životního prostředí, podpora míru a úloha církve ve společnosti. Církev tu nabízí svou pomoc při řešení nejpálčivějších problémů současnosti,¹²⁴ mezi které řadí i otázku eutanázie. Kompendium vyšlo v italském originále v roce 2004 a bylo přeloženo do mnoha jazyků. V češtině bylo vydáno v roce 2008.

Ve třetí kapitole - pojednávající o lidské osobě a jejích právech - je kladen znamenitý důraz na právo na život. Toto právo má jedinec od okamžiku svého početí až do okamžiku přirozeného zakončení života. Právo na život je zde rozvedeno do jednotlivých důsledků. Proto je spojováno i s otázkou eutanázie a interrupce. Kompendium stroze uvádí: „*právo na*

¹²⁴ Kompendium sociální nauky církve. Papežská rada pro spravedlnost a mír [online]. Praha, Karmelitánské knihkupectví, 2007 [cit. 2009-08-09]. Dostupné na WWW: <http://www.ikarmel.cz/kniha/Kompendium-socialni-nauky-cirkve_101125.html>.

*život s sebou nese především nedovolenost jakéhokoli umělého potratu a eutanázie.*¹²⁵ Více zmínek na dané téma v kompendiu nenajdeme. V tomto jednoznačném vyjádření je stanovisko Římskokatolické církve k otázce eutanázie jednoduše a jasně shrnuto. Kolektiv Papežské rady pro spravedlnost, která kompendium vydala, zřejmě nepovažoval za nutné analyzovat současný stav společnosti ani uvádět teologické, etické či právní argumenty, protože o těch je dostatečně pojednáno ve starších církevních dokumentech. Kompendium uvádí pouze výsledek, samotné stanovisko, které je doplněno odkazem na dokumenty, které problematiku pojednávají komplexně.

2.2 Pravoslavná církev a eutanázie

V České republice působí dvě pravoslavné církve. Ruská pravoslavná církev a Pravoslavná církev v Českých zemích a na Slovensku, která je samostatná na Ruské pravoslavné církvi nezávislá. Ruská pravoslavná církev je u nás zastoupena pouze v Karlových Varech a v Praze.¹²⁶ U příležitosti 30. výročí založení zastupitelství Ruské pravoslavné církve v Karlových Varech, vyšla ve spolupráci se Zastupitelstvím Pravoslavné církve v Českých zemích a na Slovensku v roce 2009 kniha *Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve*. Jedná se o dvojjazyčné vydání, které obsahuje předmluvy obou hlav těchto pravoslavných církví. Pravoslavná církev se prostřednictvím tohoto díla snaží formulovat odpovědi na otázky, které přinesl rychle se měnící stav společnosti a světa. Účelem knihy je pojednat o konkrétních současných problémech společnosti z hlediska pravoslavné víry a pravd, které jsou obsaženy v Písmu a v Tradici.¹²⁷

2.2.1 Eutanázie z pohledu Základů sociální koncepce Ruské pravoslavné církve

Ruská pravoslavná církev se otázkou eutanázie zabývá ve 12. kapitole výše zmíněného dokumentu nazvané *Problémy bioetiky*. Nezabývá se problematikou eutanázie v širokých souvislostech, ale pojímá ji z hlediska stále vzrůstajících tendencí společnosti k jejímu

¹²⁵ KATOLICKÁ CÍRKEV. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. s. 108.

¹²⁶ RUSKÁ PRAVOSLAVNÁ CÍRKEV. *Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve*. Edici řídí Michal Řoutil, překlad Michal Téra. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. s. 8.

¹²⁷ Tamtéž.

uzákonění. Ruská pravoslavná církev se k legalizaci eutanázie staví jednoznačně odmítavě. Jako podklad pro své stanovisko využívá nejen autoritu Písma, ale uvádí i klasické důvody, kterými v diskusi o eutanázii obvykle argumentují odborníci i laici ze sféry světské společnosti. Vedle argumentů proti eutanázii staví Ruská pravoslavná církev i důsledky, které věřícího čekají, pokud se nezachová dle pravidel, která jsou stanovena kanonickým právem.

Mezi biblickými argumenty proti legalizaci eutanázie je uveden verš z první knihy Samuelovy, který vyznává Hospodina, jako jediného Pána nad životem a smrtí.¹²⁸ Člověk, nemůže ze své vůle rozhodovat o ukončení života svého, natož o ukončení života bližního, protože „*Hospodin usmrcuje i obživuje, do podsvětí přivádí a vyvádí též odsud*“ (1 S 2,6). Druhý biblický argument je významově podobný prvnímu. Jde o citaci z knihy Job, kde je řečeno: „*V jeho ruce je život všeho, co žije, duch každého lidského tvora.*“ (Jb 12,10) Tímto veršem je připomínána posvátnost života každého Božího tvora. Vedle tělesné stránky všeho živého, verš zmiňuje lidského ducha. Duchovní stránka každého člověka s tělesnou stránkou bezprostředně souvisí a musí na ni být pamatováno, v každé situaci, kdy se jedná o lidský život. Třetím biblickým argumentem proti eutanázii je imperativ přikázání Desatera (Ex 20,13). Příkaz „*Nezabiješ*“, korunuje v tomto dokumentu oba předchozí biblické odkazy. Ruská pravoslavná církev deklaruje věrnost tomuto přikázání a proto: „*nemůže uznat jako mravně přijatelné snahy, rozšířené v současné světské společnosti, o legalizaci tzv. eutanázie, tzn., záměrného usmrcení beznadějně nemocných (včetně případů, kdy o to nemocní sami požádali)*“.¹²⁹ Ruská pravoslavná církev tak vyjadřuje jednoznačně negativní postoj k legalizaci eutanázie. Tento postoj je pevně zakořeněn na biblických základech a není v něm místo pro kompromis.

Další argumenty, které Ruská pravoslavná církev uvádí, jsou totožné s důvody, které si v rámci této problematiky uvědomuje i světská společnost. V první řadě je zde zproblematizována otázka motivace žádostí o eutanázii. Ruská pravoslavná církev v dokumentu zmiňuje, že trpící nemocný člověk často cítí beznaděj, nechce být na obtíž okolí a mívá depresi, což mu znemožňuje objektivně zhodnotit svůj stav, a proto může vidět jediné východisko v urychlení své smrti. Argument, který často uvádí lékařská etika a který má své kořeny už u Hippokrata, se týká osobnosti lékaře a jeho poslání. „*Uznání zákonnosti*

¹²⁸ *Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve.* s. 105.

¹²⁹ Tamtéž.

eutanázie by vedlo ke zmenšení důstojnosti a zvrácení profesionální úlohy lékaře, který má život zachraňovat, a nikoli ho ukončovat.“¹³⁰ Hrozba možného zneužití eutanázie v případech, kdy je nedostatek léčebných prostředků, je v tomto dokumentu také vyzdvížena.

Ruská pravoslavná církev rozděluje eutanázii na dvě formy - podle toho, zda se na ní pacient účastní, či nikoli. V případě neúčasti pacienta, nazývá eutanázii vraždou. V případě účasti pacienta nazývá Ruská pravoslavná církev eutanázii sebevraždou a vyvozuje z toho patřičné důsledky. Podle kanonických pravidel této církve je záměrná sebevražda a pomoc při její realizaci hodnocena jako těžký hřích. Člověk, který se vědomě dopustil sebevraždy, *„nemá právo na křesťanský pohřeb a připomenutí v liturgii.*“¹³¹ Církev zohledňuje situaci, kdy se člověk dopustil sebevraždy neuvědoměle (v případě duševní choroby). Tehdy, po přezkoumání záležitosti oprávněným hierarchou, je za něj povolena modlitba.¹³² K tomuto bodu je navíc zdůrazněno, že odpovědnost za hřích sebevraždy nesou i lidé ze sebevrahova okolí, kteří nebyli schopni předejít tomu, aby byl hřích spáchán.

Dokument se také zaměřuje na otázku důstojnosti lidského života, která s problematikou eutanázie jde ruku v ruce. Ruská pravoslavná církev si všímá, že medicína často prodlužuje život i v situacích, kdy už to není žádoucí, ale naopak na úkor důstojnosti nemocného. *„Oddalování okamžiku smrti někdy pouze prodlužuje utrpení nemocného a zbavuje ho práva na důstojnou, neponižující a pokojnou smrt.*“¹³³ Jako ostatní církve i mnozí lékaři, doporučuje Ruská pravoslavná církev v podobných situacích paliativní péči kombinovanou s péčí pastýřskou. Součástí bohoslužebné praxe pravoslavných křesťanů je modlitba za pokojnou smrt. Pravoslavní považují umírání za velmi důležitou etapu lidského života, kdy se člověk připravuje na poslední cestu. Pro umírajícího je důležité, aby měl možnost *„v posledních dnech pozemského života prožít blahodárnou změnu, spojenou s novým pochopením absolvované cesty a kajícím postojem před věčností.*“¹³⁴ To umírajícímu umožní právě paliativní péče. Ruská pravoslavná církev si uvědomuje, že existují

¹³⁰ *Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve.* s. 105.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Tamtéž.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Tamtéž.

situace, kdy ani léky tiší bolest, ani paliativní péče zcela neodstraní bolesti a utrpení umírajícího. V těchto situacích se věřící obrací k Bohu s Modlitbou za dlouhodobě trpícího.¹³⁵ Ze zmínky o užívání tisíců léků je možno vyvodit, že Ruská pravoslavná církev se nestaví proti lékům tišícím bolest, jak tomu bylo v minulosti např. v Římskokatolické církvi.

Ruská pravoslavná církev v poměrně krátkém článku Základů sociální koncepce do hloubky zpracovává otázku eutanázie i důstojného umírání. V problematice legalizace eutanázie se staví velmi radikálně proti. Svůj postoj zdůvodňuje jak biblickými, tak světskými argumenty. Přísná kanonická pravidla navíc stanovují jak se má církev zachovat, v případě, že by se jimi věřící neřídil, což je dle mého názoru pro představitele církve velmi praktické, ale na druhou stranu nesmírně přísné.

2.3 Eutanázie a Českobratrská církev evangelická

Církev českobratrská evangelická se k otázce eutanázie vyjadřuje v návrhu prohlášení, který vytvořil poradní odbor ČCE (Českobratrská církev evangelická) pro společenské a mezinárodní záležitosti v listopadu roku 2001. Tento návrh byl předložen synodní radě – nejvyššímu orgánu ČCE – k úvaze a posléze k zveřejnění. Text byl po nějaký čas zveřejněn na webových stránkách církve. V současné době je možné považovat za oficiální stanovisko Českobratrské církve evangelické text Prohlášení církví a náboženských společností v ČR k problematice eutanázie a doprovázení umírajících, kterému je věnována kapitola 3.1. Toto prohlášení vydali společně představitelé Pražské židovské obce a Ústředí muslimských obcí v ČR, České biskupské konference a Ekumenické rady církví. Českobratrská církev evangelická je jednou z jedenácti členských církví Ekumenické rady církví, proto je možné text prohlášení považovat i za její stanovisko.

2.3.1 Návrh prohlášení Českobratrské církve evangelické k otázce eutanázie

Českobratrská církev evangelická reagovala svým návrhem prohlášení na diskusi, kterou vyvolala legalizace eutanázie v Nizozemí. V této diskusi zazněly hlasy, které argumentovaly pro legalizaci eutanázie i v České republice. Českobratrská církev evangelická navrhla text prohlášení, který uveřejnila 25. července 2006 na svých webových stránkách, ve kterém vyjadřuje nesouhlas s tím, aby Česká republika následovala nizozemský příklad.

¹³⁵Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve. s. 105.

Církev argumentuje tím, že případná legalizace eutanázie by narušila, po více než tisíc let platnou, hippokratovskou medicínu,¹³⁶ jejímž posláním je hájit úctu k lidskému životu a jež nesmí napomáhat k usmrcení ani radou, natož smrtícím prostředkem. Církev respektuje, že legalizace eutanázie v Nizozemí je výsledkem dlouholetého procesu „*celospolečenské diskuse v odlišných etických, náboženských, sociálních a ekonomických podmínkách, než je tomu u nás.*“¹³⁷ Dalším rozdílem, kterého si církev všimá, a který zřejmě hrál nemalou roli v diskusi o legalizaci eutanázie v Nizozemí, je tamní, o mnoho vyšší úroveň sociální a lékařské péče o staré a nemocné lidi, než je v České republice. Českobratrská církev evangelická vyjadřuje obavy, že legalizace eutanázie v Nizozemí prolomí zábrany, které bude mnohem snadnější překonat i v jiných zemích, kde sociální a lékařská péče a humánní přístup k nemocným není na tak vysoké úrovni, jako v Nizozemí.¹³⁸

Mezi další argumenty proti legalizaci eutanázie v České republice řadí Českobratrská církev evangelická obavu z jejího zneužití. Církev konstatuje, že žádost o eutanázii bývá často vyvolána depresivními stavy, které plynou z bolesti a utrpení nemocného. Závislost pacienta na svém okolí a na pomoci druhých je také velmi častým faktorem, který ovlivňuje jeho pocity, že je pro své okolí nadměrnou zátěží, a proto o usmrcení žádá. Církev vidí, že je velmi jednoduché u takovýchto lidí výše zmíněné pocity vzbudit a posilovat, a proto před takto nepřímou zneužitelností eutanázie varuje.¹³⁹

V návrhu prohlášení Českobratrské církve evangelické je poslední odstavec věnován problematice sebevraždy, která s otázkou eutanázie souvisí. Církev se přidává k nesouhlasu ostatních křesťanských církví se sebevraždou. Uvědomuje si, že v minulých dobách byl odpor církví vůči sebeusmrcení vyjadřován poněkud nemilosrdně. Církev se domnívá, že tento odpor vyplýval z přesvědčení, že sebevražda je selháním vztahů člověka a jeho okolí, které ho nedokázalo vysvobodit z pocitu beznaděje a nedokázalo mu odhalit smysl života, který je jako

¹³⁶ HAŠKOVCOVÁ, H. s. 67.

¹³⁷ *Návrh prohlášení ČCE k otázce eutanázie* [online]. Poslední úpravy 25. 7. 2005 [cit. 2009-08-09]. Dostupné z: <http://www.srcce.cz/index.php?uid=11news=1118>.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Tamtéž.

dar, a který je zakotven mimo něho samého.¹⁴⁰

Návrh prohlášení Českobratrské církve evangelické byl po nějaký čas uveřejněn na oficiálních internetových stránkách církve, aby o něm mohli členové uvažovat a diskutovat. V současné době text na internetu k nalezení není. Kdyby církev chtěla vydat oficiální stanovisko k problematice eutanázie, a nestačilo by jí společné Prohlášení církví a náboženských společností v ČR k problematice eutanázie a doprovázení umírajících, bylo by třeba tento návrh doplnit a ucelit. Protože se jedná o návrh prohlášení, které vydává křesťanská církev, domnívám se, že by bylo dobré argumenty podložit biblickými verši, které se k dané problematice vztahují, jako to mají obě výše zmíněné církve, jejichž dokumenty jsme se zabývali v předchozích kapitolách. Dále by bylo třeba do textu lépe začlenit odstavec, který pojednává o stanovisku Českobratrské církve evangelické vůči sebevraždě.

2.4 Eutanázie a Církev československá husitská

Církev československá husitská se v současné době nachází v období 90. výročí od svého vzniku. To znamená, že v porovnání s ostatními tradičními církvemi, jejichž stanoviska k eutanázii tato práce analyzuje, je církví nejmladší. Církev československá husitská prošla několika fázemi svého ideového vývoje a dodnes se určitým způsobem formuje a vyvíjí. Církev československá husitská vznikala jako církev moderní a od dob svého vzniku se snaží odpovídat na aktuální potřeby člověka. Z toho důvodu postupně vypracovává stanoviska k mnoha oblastem, kterých se lidský život týká. Za 90 let své existence však nebyla schopna se nějakým problému vyjádřit. Co se týče sociální etiky, kam téma eutanázie spadá, má CČSH (Církev československá husitská) k dispozici dva dokumenty, ale oba jsou z hlediska této práce nedostačující. První dokument, který byl vydán v roce 1981, se otázkou eutanázie zabývá velmi okrajově. Druhý dokument je v současné době pouze návrhem. Je k dispozici v celocírkevní diskusi a jeho konečná podoba by měla být přijata na příštím Sněmu CČSH. Tento návrh dokumentu se otázkou eutanázie zabývá o něco více, než dokument z roku 1981, proto jsem se rozhodla jej použít, i když jeho konečná podoba bude zřejmě poněkud odlišná.

2.4.1 Teologická východiska CČSH

Východiskem pro řešení sociálně etických otázek CČSH se staly teologické principy,

¹⁴⁰ Tamtéž.

kteře jsou obsaženy v základním věroučném dokumentu církve – v Základech víry.¹⁴¹ „*Teologické základy sociálně etické orientace tvoří víra v Boha, který se zjevil v Ježíši Kristu jako milující Otec, který stvořil člověka z lásky a k svému obrazu a povolává ho do svého obecenství. V Kristově kříži a vzkříšení ukázal člověku cestu k vysvobození od hříchu a moci smrti a zaslíbil působením Ducha přivést svět k nové podobě svého království.*”¹⁴² Proto má člověk ve svém životě jednat vždy odpovědně a své činy i slova má podrobovat zkoumání, zda se shodují s Boží vůlí a zda by Ježíš Kristus jednal také tak. Jako pro ostatní církve, je i pro CČSH „*určující směrnici Božího zákona Desatera, jehož smysl a význam se nám plně otevírá v Ježíši Kristu*”.¹⁴³

Na základě Desatera a jeho šestého přikázání se proto církve nutně staví vůči jakémukoli zabití – a tím je z určitého pohledu i eutanázie – negativně. Další východiska, která vedou k negativnímu postoji vůči eutanázii, jsou obsažena v biblickém textu knihy Genesis, kde je psáno: „*Zdaliž nevíte, že tělo vaše jest chrám Ducha svatého ve vás? Kteréhož máte od Boha a nejste sami svoji*“ (Gn 4,8-10).

2.4.2 Průběh vytváření stanoviska Církve československé husitské

V roce 1981 přijal VI. církevní sněm dokument Základy sociálně etické orientace Církve československé husitské (CČSH), ve kterém církve reagovala na nové sociálně etické problémy a otázky, které vyvstaly v souvislosti s vědeckým pokrokem moderní doby. V tomto dokumentu je slovo eutanázie použito třikrát. Dvakrát se objevuje ve vlastním textu a potřetí, na konci knihy, ve slovníku cizích slov, kde je krátce vysvětlen jeho význam. V Základech sociálně etické orientace CČSH není ještě vyjádřeno jasné stanovisko církve vůči eutanázii. Je zde pouze nastíněno, že daná problematika je závažná a že k jejímu řešení je nutno přistupovat s odpovědností víry.¹⁴⁴

Nyní se nacházíme v období osmého sněmu CČSH a sociálně etický výbor připravuje dokument Slovo Církve československé husitské k sociální etice. Tento text navazuje na

¹⁴¹ CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. SNĚMOVNÍ VÝBOR SOCIÁLNĚ ETICKÝ. *Základy sociálně etické orientace CČSH*. Praha: ÚR CČSH, 1981. s. 36.

¹⁴² Tamtéž. s. 37.

¹⁴³ CÍRKEV ČESKOSLOVENSKÁ HUSITSKÁ. *Základy víry CČSH*. Praha: ÚR CČSH, 1971. s. 89.

¹⁴⁴ *Základy sociálně etické orientace CČSH*. s. 34.

Základy sociálně etické orientace CČSH, zároveň jde hlouběji „a hledá a vyjadřuje odpovědi na otázky, které předkládá svět obrovským posunem ve všech oblastech lidského poznání a mravnosti“.¹⁴⁵ Tématu eutanázie jsou v návrhu dokumentu věnovány tři krátké odstavce.

Tento text je zatím v přípravné verzi, která je nyní podstoupena celocírkevní diskusi. Diskuse obvykle probíhá ve dvou rovinách. Sněmovní výbor přes Ústřední radu pověří biskupy a skrze ně bývá dokument předložen jednotlivým vikářům v diecézi, kteří by měli diskusi nad textem zařadit do programu vikariátních konferencí a seznámit s ním tak své duchovní. Dále by měla linie diskuse pokračovat skrze duchovní až k laikům v jednotlivých náboženských obcích. Vzešlé připomínky a návrhy k dokumentu se odesílají zpět sociálně etickému výboru ke zpracování.

Druhá rovina diskuse se děje skrze internet. V dubnu 2006 byl návrh dokumentu uveřejněn na oficiálních internetových stránkách církve. Tam si ho mohou vyhledat jednotliví laici či duchovní, kteří s ním nepřišli do styku, a své připomínky poslat přímo na adresu sociálně etického výboru. Sociálně etický výbor všechny připomínky zpracovává a výslednou verzi podstoupí příštímu zasedání církevního sněmu ke schválení. I v průběhu zasedání sněmu mají ještě delegáti možnost se ke schvalovanému textu vyjádřit.

2.4.3 Základy sociálně etické orientace CČSH

Ve slovníku cizích slov, který je součástí tohoto dokumentu, je pojem eutanázie definován takto: „*usmrcení z útrpnosti (v případech nevyléčitelných nemocí, duševních chorob apod.); v našem právním řádu zakázáno*“.¹⁴⁶ Pojem eutanázie je v dokumentu použit nejprve v oddíle, který se zabývá otázkou interrupce. Dokument praví: „*Při interrupci, umělé implantaci a manipulaci genetickým základem lidské osobnosti, kterou umožňuje moderní biologie, se ocitáme na samé hranici mezi odpovědnou eugenikou, eutanázií a ohrožením života.*“¹⁴⁷ Není zde tedy rozebírán pojem eutanázie, ale pojem interrupce, ke kterému se církev staví jako k meznímu řešení. Přiblížením interrupce k eutanázii – k usmrcení z

¹⁴⁵ *Návrh sněmovního dokumentu Slovo CČSH k sociální etice*[online]. Praha: Církev československá husitská, poslední úpravy 30. 7. 2007[cit. 2009-06-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.ccsch.cz/dokumenty/318-slovo-ccsh-k-socialni-etice.doc>>.

¹⁴⁶ *Základy sociálně etické orientace CČSH*. s. 41.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 26.

útrpnosti, které je navíc v našem právním řádu zakázáno – církev vyjadřuje jak závažnost problému, tak také lehce v náznaku vyjadřuje svůj negativní postoj k oběma formám zabití, k interrupci i k eutanázii.

Dvanáctá kapitola dokumentu hovoří o snaze církve prohlubovat lidskou odpovědnost při řešení současných mravních otázek. Jedná se především o populační explozi, nové možnosti manipulace s člověkem při eutanázii, při transplantaci orgánů, v zásahu do nervové sítě člověka nebo do jeho genetického kódu.¹⁴⁸ Zde je jasně vyjádřeno, že problém eutanázie je jednou ze závažných mravních otázek současné doby, nad kterou by se měl křesťan zamyslet, a pokud by ji musel řešit, vede ho církev k nejvyšší možné odpovědnosti. Církev žádný z výše uvedených výdobytků moderní doby striktně neodsuzuje, staví se však do role pozorovatele, který stojí se zdviženým prstem a nemešká zasáhnout tam, kde by se s lidskou bytostí zacházelo neodpovědně nebo nedůstojně.

2.4.4 Návrh sněmovního dokumentu Slovo CČSH k sociální etice

V tomto dokumentu jsou eutanázii věnovány tři krátké odstavce. Více než eutanázie je zde rozebírán pojem utrpení. Dle mého názoru, je důležité danou problematiku takto uvést, protože utrpení s otázkou eutanázie úzce souvisí, dalo by se dokonce říci, že je jedním z hlavních důvodů, vedoucích k myšlenkám na eutanázii.

Na začátku prvního odstavce je popsán současný stav moderní společnosti, ve které se touha po eutanázii stupňuje, což souvisí se ztrátou horizontu věčnosti a s tím, že lidé nejsou zakotvení v Bohu.¹⁴⁹ V moderní společnosti se prohlubuje pocit, že lidská existence nemá smysl. S tím souvisí i ztráta odvahy přijímat přirozené průvodní jevy života – zejména utrpení a smrtelnost. Je zde poukázáno na paradox člověka dnešní doby, „*který na jedné straně adoruje vše přirozené (zejména v oblasti sexuální) a na druhé straně ostatní přirozená stadia*

¹⁴⁸ *Základy sociálně etické orientace CČSH.* s. 34.

¹⁴⁹ *Návrh sněmovního dokumentu Slovo CČSH k sociální etice*[online]. Praha: Církev československá husitská, poslední úpravy 30. 7. 2007[cit. 2009-06-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.ccsch.cz/dokumenty/318-slovo-ccsh-k-socialni-etice.doc>>.

života – ta méně příjemná – chce obejít a vytěsnit.”¹⁵⁰ Dokument připomíná věřícím, že není možné se z nepříjemných a mezních situací v životě vymanit. Správný křesťan by měl přijímat utrpení jako přirozenou součást života a ne se proti němu stavět, bouřit nebo se před ním schovávat. Křesťan by si měl uvědomovat, že utrpení je zkouška, která vede k duchovnímu růstu.

Druhý odstavec začíná citací V. E. Frankla, který dodává odvalu člověku trpět. Citát navazuje na první odstavec v tom smyslu, že jednotlivá utrpení, která člověka provázejí po celý život, ho postupně připravují na zvládnutí utrpení konečného – umírání a smrti. Proto by se věřící člověk měl odvážit pohlédnout utrpení tváří v tvář. V dokumentu je sice řečeno, že by křesťan měl snášet a přijímat utrpení, ale to neznamená, že by ho měl vyhledávat či si ho masochisticky užívat. Máme se na utrpení dívat skrze utrpení ukřižovaného Božího Syna Ježíše Krista. Pro nás je těžko pochopitelný nebo přijatelný samotný fakt, že se Bůh se stal člověkem. A ještě větší záhadou, odporující našemu rozumu, je skutečnost, že se stal člověkem se vším všudy – tudíž i s tím, že zakouší bolest a trpí, i když je Bůh a trpět by nemusel. Trpí však proto, aby ve vzkříšení dokázal, že Boží láska je silnější než veškeré utrpení, že je silnější dokonce nežli smrt.¹⁵¹ Proto jako křesťané máme statečně nést všechny těžkosti života. Dalším teologickým argumentem proti eutanázii je názor, že nejsme vlastníky svého života. Protože náš život je darem od Boha, nemůžeme svévolně rozhodovat ani o své smrti.¹⁵²

Třetí odstavec, který navazuje na předchozí dva, které vysvětlovaly smysl utrpení, konečně hovoří o samotné eutanázii. Popisuje stav současné doby, kdy otázka eutanázie vyvstává v souvislosti s rozvinutou lékařskou vědou. S eutanázií souvisí i další problém, který v medicíně není jednoznačně zodpovězen, a to stanovení okamžiku, kdy vlastně nastává smrt lidského organismu. V dokumentu je konstatováno, že i sami lékaři se většinou staví k otázce eutanázie negativně, protože kdyby byli nositeli smrti, bylo by to v rozporu s jejich posláním stát na straně života až do konce. Dále se v dokumentu upozorňuje na nebezpečí zneužití

¹⁵⁰ *Návrh sněmovního dokumentu Slovo CČSH k sociální etice*[online]. Praha: Církev československá husitská, poslední úpravy 30. 7. 2007[cit. 2009-06-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.ccsch.cz/dokumenty/318-slovo-ccsh-k-socialni-etice.doc>>.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Tamtéž.

eutanázie.

Hlavní důraz tohoto odstavce je kladen na mravní základ, který je pro všechny křesťany stejný – na Desatero. Šesté přikázání vyjadřuje naprostou nepřipustnost zabití, a to v kterémkoliv období života. V dokumentu je konstatováno, že je třeba se shodnout, kdy život začíná, i v tom, co všechno je zabití. Můžeme za zabití pokládat ukončení těhotenství, aktivní či pasivní eutanázii, napomáhání k sebevraždě či trest smrti.¹⁵³ Oddíl zabývající se eutanázií je uzavřen tvrzením, že život člověka tedy nelze svévolně zkracovat ani prodlužovat. Církev doporučuje, že jediné, co je člověku svěřeno, je život prohlubovat a kultivovat.¹⁵⁴

Z tohoto přípravného dokumentu tedy vyplývá, že CČSH se proti eutanázii staví negativně. Vedle klasických argumentů, které často uvádí i většinová společnost, jako je nebezpečí zneužití či spoluúčast lékařů, jsou v dokumentu popsány argumenty ryze křesťanské, jako je přikázání „Nezabiješ“ či život jako Boží dar. Ještě jednou zdůrazňuji, že tento dokument je pouze návrh sloužící jako pracovní text, nad kterým církev diskutuje a k němuž má své připomínky. To znamená, že se konečná, oficiální podoba dokumentu, který nakonec schválí církevní sněm, může od této v mnohém lišit. Záleží jen na členech církve, jak zodpovědně se k připomínkování postaví a zda se budou snažit dokument prohloubit a zradikalizovat, nebo ho pojmout liberálněji. V každém případě si myslím, že je třeba, aby dokument byl co nejdříve dokončen. Musíme si uvědomit, že ač je problematika eutanázie řazena mezi novodobá témata, již nějaký čas existuje a je třeba, se k ní, jako ke každému problému, postavit čelem. Římskokatolická církev vydala jedno ze svých prvních stanovisek více, než před třiceti lety. Proto je skutečně nutné, aby i Církev československá husitská v této oblasti zapracovala a poskytla tak duchovním i laikům jednoznačné stanovisko, které by jim pomohlo při rozhodování a řešení situací, které mohou potkat každého člověka.

¹⁵³ *Návrh sněmovního dokumentu Slovo CČSH k sociální etice*[online]. Praha: Církev československá husitská, poslední úpravy 30. 7. 2007[cit. 2009-06-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.cesh.cz/dokumenty/318-slovo-ccsh-k-socialni-etice.doc>>.

¹⁵⁴ Tamtéž.

3. Eutanázie z hlediska ekumeny a mezináboženského dialogu

Jedním z cílů ekumeny a mezináboženského dialogu je dle mého názoru spolupráce lidí, kteří se vymezují od nevěřící společnosti tím, že vyznávají nějaké náboženství, že zastávají vyšší hodnoty a jsou si vědomi určitého smyslu, který život a svět má. Dovedu si představit, že výše zmíněná spolupráce by mohla přinést mír a přispět ke zlepšení situace ve světě, ale nejsem si jista, zda tento cíl není pouze cílem ideálním, v praxi neuskutečnitelným. Praktické spolupráci, která se jistě na určitých místech světa již děje, předchází spolupráce teoretická. Tou může být shoda v myšlenkách a argumentech, která je formulována v nějakém prohlášení. Existuje mnoho ekumenických organizací, které se zaměřují na tuto mezicírkevní nebo mezináboženskou spolupráci. Ta se však často nedaří ani na té nejnižší teoretické nebo myšlenkové úrovni. Co se týče problematiky eutanázie, která se dle mého názoru týká skoro celého světa, našly společnou řeč nejen křesťanské církve v Evropě, ale dokonce, v českém prostředí se takto shodli představitelé tří velkých světových náboženství – křesťanství, judaismu a islámu.

3.1 Prohlášení církví a náboženských společností v ČR k problematice eutanázie a doprovázení umírajících

Vlna diskuse o eutanázii, která čas od času zvrší hladiny společnosti, se významněji zvedla v České republice v roce 2005, díky návrhu zákona senátorky Václavy Domšové. Ta navrhovala zavést do českého právního řádu pojem „důstojná smrt – eutanázie“. Vedle možnosti trvale trpícího pacienta, pod lékařským dohledem, navodit si vlastnoručně smrt, obsahoval její koncept i možnost požádat o eutanázii předem.¹⁵⁵ Tento návrh zákona zapříčinil jedinečný ekumenický, respektive mezináboženský, počin. Zástupci tří velkých náboženství se v problematice eutanázie shodli na určitých bodech a jako reakci na zvýšenou vlnu diskuse vydali společné prohlášení. Prohlášení k problematice eutanázie a doprovázení umírajících vydali zástupci České biskupské konference, Ekumenické rady církví, Pražské židovské obce a Ústředí muslimských obcí v ČR a dne 9. prosince 2005 ho představili v rámci tiskové

¹⁵⁵ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Senát - návrh na zákonné ošetření eutanázie* [online]. c2010 [cit. 2011-06-11]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/senat-navrh-na-zakonne-osetreni-eutanazie.aspx>>.

konference na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.¹⁵⁶

Zástupci církví a náboženských společností chtějí tímto prohlášením přispět k diskusi o eutanázii, protože jsou přesvědčeni, že se jedná o závažnou otázku, která se týká jakéhokoli člověka. Každý člověk je dle nich „*ohrožen nemocí, bolestí, opuštěností a smrtí*.“¹⁵⁷ Zúčastněné strany se shodují na tom, že lidský život chápou jako dar od Boha, který je nezpochybnitelný ani v okamžiku nemoci a smrti. Přijímají umírání jako součást života, proto zastávají názor, že pomoc umírajícímu je v podstatě pomocí životu. Dále se shodují na tom, že „*lidská důstojnost je zakotvena ve víře v Boha a v božský akt stvoření, proto hájí právo na důstojné umírání*.“¹⁵⁸ Církev a náboženské společnosti, které prohlášení vydaly, si plně uvědomují, že utrpení a bolest je obtížnou situací pro umírajícího i pro jeho okolí. Vyjadřují svůj soucit s těmito lidmi, zároveň však nesouhlasí s řešením této situace pomocí ukončení života trpícího podáním smrtícího prostředku. Církev a náboženské společnosti si jsou vědomy konečnosti lidského života i toho, že každá léčba má své meze, a proto se jasně vyslovují proti udržování života za každou cenu.

Mezi argumenty proti legalizaci eutanázie uvádějí církve a náboženské společnosti ve svém prohlášení klasické důvody, které jsou běžné v argumentaci světské společnosti. V prvé řadě upozorňují na nebezpečí zneužití eutanázie v situacích, kdy by byla provedena proti vůli pacienta, nebo na základě souhlasu vynucené situací. Církev a náboženské společnosti považují za „*nepřípustné, aby byl u někoho vytvářen pocit, že je již jen břemenem, a on se musel sám před sebou či před druhými omlouvat, že ještě vůbec žije*.“¹⁵⁹ Další důvod, který často uvádějí i lékaři a autoři lékařské etiky je otázka důvěry v osobnost lékaře a zdravotní personál. Pokud by došlo k legalizaci eutanázie či asistované sebevraždy, mohlo by to narušit důvěru pacientů ve zdravotní personál v nemocnicích, léčebnách pro dlouhodobě nemocné, v domovech důchodců a jiných zařízeních. Církev a náboženské společnosti ve společném prohlášení jasně deklarují, že eutanázii nepovažují za možnost volby v krajních případech, ale

¹⁵⁶ JANCYKOVÁ, K. *Společné prohlášení křesťanů, muslimů a židů k problematice eutanázie a doprovázení umírajících* [online]. 09. 12.2005, [cit. 2011-06-11]. Dostupné z: <<http://www.ekumenickarada.cz/?ID=454>>.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Tamtéž.

že ji považují za „znevážení lidského života.“¹⁶⁰

Jako řešení je v prohlášení uvedena výzva k integrální péči o umírající a o ty, kteří je doprovázejí. Na základě zkušeností ze zemí, kde je eutanázie nebo asistovaná sebevražda uzákoněna, i na základě zkušeností zdravotního personálu, který s umírajícími pracuje, se ukázalo, že trpící žádají eutanázii především z důvodu strachu ze ztráty své důstojnosti a z obavy, že budou na obtíž svému okolí. Církev a náboženské společnosti zdůrazňují, že důvody lidí, žádajících eutanázii nejsou jen lékařské, ale velmi často se jedná o komplex, ve kterém jsou propojeny důvody lékařské, sociální a psychické. Paliativní medicína, která dokáže odstranit bolest a utrpení nebo ho alespoň zmírnit na snesitelnou úroveň, je řešením. Díky paliativní medicíně, díky mírnění bolestí, ale i díky psychickému doprovázení trpícího a jeho blízkých, je možné pacientovi zprostředkovat důstojné umírání. Je potřeba, aby umírající věděl, že je naším bližním, že není na světě sám a opuštěn. Stejně tak je důležitá podpora příbuzných a blízkých umírajícího, kteří trpí dvojnásob. Jednak proto, že musejí snášet utrpení blízké osoby a následně trpí tím, že ji ztrácejí. Církev a náboženské společnosti navrhuje, aby byla věnována větší pozornost integrální péči o umírající ve všech zařízeních, ve kterých lidé umírají (nemocnice, domovy důchodců, léčebny dlouhodobě nemocných...). Jako příklad dobře fungující integrálního přístupu je v prohlášení uvedena hospicová péče, která v České republice není ještě zcela rozvinuta. Církev a náboženské společnosti vyzývají k podpoře hospicové péče. Navrhují vzdělávání dobrovolníků i zaměstnanců, kteří jsou ochotni těžce nemocné a umírající doprovázet a přimlouvají se za legislativní a finanční podporu pro rodiny, které o umírající pečují.¹⁶¹

V prohlášení církví a náboženských společností v ČR k problematice eutanázie a doprovázení umírajících je jasně projeven nesouhlas všech zúčastněných s uzákoněním eutanázie respektive asistované sebevraždy. Vedle klasických argumentů, kterými běžně proti eutanázii oponuje právo i lékařská etika, jsou zde uvedeny argumenty ryze náboženské. Dle mého názoru je velmi významné, že církev Římskokatolická našla nejen společnou řeč s církvemi nekatolickými, ale i to, že se shodli dokonce představitelé tří světových náboženství a našli společné principy, na základě kterých mohou v této nelehké otázce

¹⁶⁰ JANCYKOVÁ, K. *Společné prohlášení křesťanů, muslimů a židů k problematice eutanázie a doprovázení umírajících* [online]. 09. 12.2005. [cit. 2011-06-11]. Dostupné z: <<http://www.ekumenickarada.cz/?ID=454>>.

¹⁶¹ Tamtéž.

argumentovat. Myslím si, že tato situace je příkladem správného fungování ekumeny a mezináboženského dialogu. Cílem ekumenických i mezináboženských iniciativ by nemělo být hledání rozdílů, ale zaměřování se na to, co máme společné a tím pak přispívat k řešení nějakého problému.

3.2 Příspěvek Konference evropských církví k diskusi Rady Evropy o eutanázii

Konference evropských církví je ekumenické společenství, které sdružuje církve v Evropě, které vyznávají Pána Ježíše Krista jako Boha a Spasitele podle Písma. Mezi členské církve patří církve protestantské, pravoslavné, starokatolické, evangelikální a církve vzešlé z reformace. Římskokatolická církev s Konferencí evropských církví spolupracuje v rámci jedné z jejích komisí, která se nazývá Církve v dialogu. Konference byla založena po druhé světové válce z iniciativy vedoucích představitelů evropských církví. Účelem konference v době jejího vzniku měla být vzájemná podpora evropských církví v procesu smířování válkou znesvářených národů. V současné době usilují členské církve o vzájemnou konciliární shodu a budují společenství víry, naděje a lásky. Ve věrnosti evangeliu se členské církve snaží společně přispívat k poslání církve, jež spočívá v ochraně života a blaha celého lidstva.¹⁶²

Komise Církve a společnost je jednou ze tří komisí Konference evropských církví. Tato komise se věnuje sociálně-etickým otázkám, které pojímá z teologického a ekumenického hlediska. Aktivně se zapojuje do obhajoby těchto otázek ve vztahu k Evropské Unii, Radě Evropy, Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě a Organizaci spojených národů (v evropských záležitostech).¹⁶³ Na základě diskuse o eutanázii, kterou vyvolalo zařazení této otázky na program jednání Parlamentního shromáždění Rady Evropy, hledala komise Církve a společnost odpovědi u svých členských církví. Příspěvek, kterým komise do diskuse v únoru roku 2004 přispěla, vznikl na základě odpovědí několika členských církví, mezi nimiž byly církve protestantské i pravoslavné tradice. *„I když se jednotlivé odpovědi členských církví se na první pohled velmi lišily (zahrnovaly škálu od absolutního odmítnutí až*

¹⁶² CONFERENCE OF EUROPEAN CHURCHES. *Introduction* [online]. [cit. 2011-06-11]. Dostupné z: <<http://www.ceceurope.org/introduction/>>.

¹⁶³ CONFERENCE OF EUROPEAN CHURCHES. *Who We Are* [online]. [cit. 2011-06-11]. Dostupné z: <<http://csc.ceceurope.org/who-we-are/>>.

po povolení eutanázie za určitých podmínek v krajních případech), žádná církev se nevyjádřila pro aktivní eutanázii.¹⁶⁴

Komise pro Církev a společnost zdůrazňuje, že v rámci diskuse o eutanázii je v první řadě nutné si vymezit základní pojmy. V dokumentu je citována definice, která je uvedena ve zprávě Komise pro sociální, zdravotní a rodinné záležitosti Rady Evropy. Její doslovné znění je: „*Eutanázie znamená jakýkoli lékařský počín, který směřuje k ukončení pacientova života, na základě jeho trvalé, pečlivě zvážené a dobrovolné žádosti, za účelem zmírnění jeho nesnesitelného utrpení.*“¹⁶⁵ Tato definice je v dokumentu zmíněna ne proto, že by s ní členské církve souhlasily, ale z toho důvodu, že než se přistoupí k diskusi, je třeba pečlivě definovat předmět diskuse. Všechny církve se shodují, že úmyslné zabití člověka je těžký hřích. Všechny církve zdůrazňují, že je třeba zachovávat dobrou terminální péči včetně možnosti nabídnout péči pastorální. Církve si uvědomují, že otázka eutanázie vyvstává v situacích, kdy nejméně dva základní principy lékařské etiky stojí proti sobě. Nejčastěji se jedná o ochranu lidského života, která koliduje se snahou o zmírňování utrpení a bolesti. I když církve jednoznačně prosazují paliativní medicínu, uvědomují si, že existuje malé procento případů, kdy tato forma péče není účinná. Kromě toho uznávají, že tišení bolesti a zmírňování utrpení mívá často za následek zkrácení života.¹⁶⁶

Církve se shodují na tom, že situace, kdy díky pokroku lékařské vědy dochází k prodlužování procesu umírání, není vůbec pozitivní. Shodují se i na tom, že teologie nestanovuje žádné překážky k tomu, aby bylo umírajícím umožněno přirozeně zemřít, protože křesťanská víra vyznává, že Bůh za člověkem stojí nejen v průběhu života, ale i v okamžiku smrti. Církve si všimají, že díky svému pokroku se sama lékařská věda dostává do situací, kdy je velmi komplikované dojít k správnému rozhodnutí, co se týče ukončování života. Jako příklad je v dokumentu uvedena situace pacienta, kterému po mozkové mrtvici ochrnuly polykací svaly. Díky umělé výživě, zavedené hadičkou do trávící trubice, má takovýto pacient šanci na zlepšení svého zdravotního stavu, ale současně, pokud by se jeho zdravotní stav nezlepšoval, zbytečně by tento způsob léčby prodlužoval jeho umírání a zabraňoval mu tak

¹⁶⁴ CONFERENCE OF EUROPEAN CHURCHES. *Euthanasia.pdf* [online]. [cit. 2011-06-11]. Dostupné z: http://csc.ceceurope.org/fileadmin/filer/csc/Ethics_Biotechnology/Euthanasia.pdf.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž.

zemřít přirozeným způsobem. Církve si proto kladou otázku, zda se dá považovat za přirozenou smrt situace, kdy je pacient, po tom, co se prokáže, že se jeho stav nezlepšuje, od umělé výživy odpojen, na základě čehož zemře. Církve se dále v dokumentu zamýšlejí nad pojetím „přirozené smrti“ v kontextu lékařské etiky a v souvislosti s faktem, že lékařská péče bývá často dosti „nepřirozená“.¹⁶⁷

Církve si všímají, že důležitým aspektem v diskusi o eutanázii je princip lidské autonomie. Tento princip je založen a zároveň omezen dalšími zásadami, jako je lidská důstojnost a ochrana života. Lidská důstojnost by měla být nedotknutelná a autonomie člověka neznamena, že může s vlastním životem nakládat, jak se mu zlíbí. Církve vyznávají, že pro křesťany je život chápán jako Boží dar. Z toho důvodu v dokumentu upřednostňují místo užití pojmu „autonomie“, spíše pojem „odpovědnost“. Tento pojem lépe charakterizuje pojetí života jako vztahu k druhým lidem a k Bohu. Pojetí života jako vztahu, může v krajních případech vést k oběti svého života za druhé nebo ve službě Bohu. Právě v tomto bodě se církve dostávají k otázce žádosti o eutanázii ve výjimečných případech, kdy se bolest a utrpení pacienta stává nesnesitelné. Církve si uvědomují, že v i těchto krajních situacích je nutné si klást otázku, zda žádost o eutanázii je skutečně projevem autonomie člověka, zda se nejedná o pouhé volání o pomoc, když už není k dispozici jiná lékařská pomoc. Důstojnost lidského života je základní lidskou (a tudíž i křesťanskou) hodnotou a je úzce spojena s ochranou biologického života. Církve si uvědomují, že je třeba se zabývat i otázkou kvality lidského života. Z hlediska křesťanské antropologie je lidská důstojnost důležitější, než život sám, než pouhá biologická kategorie. Církve si jsou však vědomy, že tento pohled je do značné míry ovlivněn kulturním kontextem.¹⁶⁸

Církve reagují na Doporučení Parlamentního shromáždění Rady Evropy 1418 (1999) O ochraně lidských práv a důstojnosti smrtelně nemocných a umírajících. Církve si všímají, že toto doporučení v sobě ukrývá argumenty, které by se daly vyložit tak, že právo na eutanázii hájí. Proto si církve kladou otázku, zda by se v tomto doporučení nenalezly také argumenty na podporu výše zmíněných hodnot, které pomáhají trpícím, i těm kteří o ně

¹⁶⁷ CONFERENCE OF EUROPEAN CHURCHES. *Euthanasia.pdf* [online]. [cit. 2011-06-11]. Dostupné z: <http://csc.ceceurope.org/fileadmin/filer/csc/Ethics_Biotechnology/Euthanasia.pdf>.

¹⁶⁸ Tamtéž.

pečují, překonat složitou situaci bez požadavku eutanázie.¹⁶⁹

Příspěvek Konference evropských církví k diskusi Rady Evropy o eutanázii je konkrétní reakcí evropských církví na situaci v Parlamentu Rady Evropy, který se v dané době tímto tématem zabýval. Díky tomu, že se do diskuse o eutanázii zapojilo několik různých církví, které jsou členy Konference evropských církví, je jejich příspěvek rozmanitý, ale na druhou stranu poněkud nejednotný. Podle mého názoru by bylo dobré do budoucna tento dokument ještě více rozpracovat a jednotlivé názory, argumenty a obavy členských církví lépe uspořádat. Zapojení více, nebo všech členských církví do diskuse o eutanázii, by jistě znamenalo rozšíření textu o další argumenty a názory, a zároveň by bylo podnětem pro ty členské církve, které se touto problematikou dosud nezabývaly. Mohl by tak vzniknout obecný dokument, který by pojímal stanoviska většiny evropských církví k této problematice, a tudíž by mohl mít vyšší váhu.

¹⁶⁹ Tamtéž.

4. Srovnání dokumentů

4.1 Vnější srovnání

Diskuse o eutanázii, kontroverzním problému, který se dotýká práva, lékařské etiky, biomedicíny, ale svoji podstatou i teologie a teologické etiky, je vedena ve společnosti již několik desetiletí. Tato problematika dodnes vyvolává silné emoce a další a další otázky, a dle mého názoru bude velmi těžké dojít určité shody. Církev a náboženské společnosti se do diskuse samozřejmě zapojují také. I když je spojuje podobný pohled na problematiku, je zajímavé porovnávat daná stanoviska a všimnout si jejich vlivu na vývoj diskuse, případně jejich vlivu na společnost. V této práci jsme se zaměřili na stanoviska čtyř církví, které působí v České republice, a které, ač jsou všechny křesťanskými církvemi, navzájem se odlišují v mnoha aspektech, což je dáno zejména jejich odlišným historickým vývojem. Rozdíly v příspěvcích do diskuse i ve formování stanovisek, jsou samozřejmě tímto vývojem ovlivněny. Vedle stanovisek církví, práce pojednává i o prohlášeních dvou ekumenických grémií, která vyjadřují stanovisko několika církví, nebo v případě Prohlášení církví a náboženských společností v ČR k problematice eutanázie, se jedná o souhrnné stanovisko více náboženství. Zahrnutí více subjektů do diskuse má také jistě vliv na formování a konečnou podobu jednotlivých prohlášení. Při komparaci daných dokumentů, se jistě objeví mnoho rozdílných aspektů, ale protože se jedná o dokumenty křesťanské popř. náboženské, předpokládám, že v hlavních argumentech se budou shodovat, nebo alespoň při nejmenším si nebudou vzájemně protirečít.

Než přistoupíme ke komparaci dokumentů, je nutno předestřít, že z hlediska vnější formy jsou nesrovnatelné. V předchozím odstavci jsme se dotkli stáří textů. Dokumenty čtyř vybraných církví a dvou ekumenických grémií vznikaly v různých obdobích a jako reakce na rozličné dění ve společnosti. Nejstarší z analyzovaných dokumentů – deklarace o eutanázii *Bona et iura* - byla vydána v roce 1980. Dle názoru několika autorů, kteří nezávisle na sobě tvrdí, že otázka eutanázie a s ní spojená diskuse se týká především západních, blahobytných zemí, je pochopitelné, že Římskokatolická církev, která působí po celém světě – v zemích rozvojových i blahobytných, cítila velmi brzy potřebu, se touto problematikou zaobírat a vydat k ní stanovisko, které by světské společnosti prezentovalo postoj církve a usměřňovalo chování a rozhodování členů církve. Ve stejné době se Církev československá husitská, tehdy

izolovaná od světa komunistickým režimem, zmiňuje v Základech sociálně etické orientace CČSH, že je třeba se touto problematikou zabývat a z hlediska křesťanské církve k ní zaujmout stanovisko. To trvalo ještě nějakou dobu nejen v Církvi československé husitské, ale i v ostatních církvích v Čechách, protože do roku 1989 nebylo možné svobodně vést diskusi o podobných otázkách. Církev Římskokatolická navazuje na Deklaraci o eutanázii v roce 1995, kdy tehdejší papež Jan Pavel II. vydává encykliku *Evangelium vitae*, ve které se vyjadřuje k problematickým oblastem, týkajícím se ochrany života, mezi které řadí i eutanázii. Ostatní dokumenty, o kterých pojednává tato práce, mají společné to, že vznikaly až po roce 2000. Hlavní důvod spatřuji v uvolnění atmosféry ve společnosti, kdy bylo předtím mnoho otázek, týkajících se lidských práv, tabuizováno. Další důvodem byl jistě i pokrok medicíny, který vedl ke zvýšení četnosti případů eutanázie. Uzákonění eutanázie v několika zemích, zejména v Nizozemí, se stalo velmi významným podnětem k diskusi o eutanázii v naší zemi a k následnému vydávání prohlášení jednotlivých církví. Takto reagovala Českobratrská církev evangelická svým návrhem prohlášení k otázce eutanázie, které bylo umístěno na oficiálních webových stránkách církve. Prohlášení, která vznikla v dalších letech, byla také vydávána jako reakce církví či náboženských společností na základě politických snah učinit určité kroky v problematice eutanázie. Konference evropských církví se k problematice vyjadřuje v roce 2004. V rovině ekumenické je toto téma zpracováváno i na lokální úrovni, kdy došlo v roce 2005 ke společnému prohlášení zástupců České biskupské konference, Ekumenické rady církví, Pražské židovské obce a Ústředí muslimských obcí v ČR. Církev československá husitská se otázkou eutanázie zabývá v dokumentu *Slovo CČSH k sociální etice*, který zpracovává již téměř deset let. Dokument však stále ještě není schválen ani dokončen. Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve věnují eutanázii část kapitoly, pojednávající o bioetice. Tento souhrnný dokument, byl v českém jazyce vydán v roce 2009, z hlediska diplomové práce je možné tedy stanovisko Ruské pravoslavné církve považovat za nejmladší.

Dalším vnějším znakem, který je při komparaci dokumentů na první pohled zjevný, je jejich rozsah. Rozdíly jsou samozřejmě nesrovnatelné, ale dle mého názoru je zajímavé srovnat tento vnější znak, protože opět vypovídá o zaujetí církve danou problematikou. Stejně, jako z hlediska stáří zaujímá prvenství dokument Římskokatolické církve, i z hlediska rozsahu, v rámci dokumentů, na které jsme se zaměřili, tato církev vydala nejrozsáhlejší pojednání o eutanázii. Encyklika papeže Jana Pavla II., *Evangelium vitae*, čítá 105 článků,

kteře jsou rozděleny do čtyř kapitol. Druhým nejrozsáhlejším dokumentem je opět římskokatolická deklarace o eutanázii *Bona et iura*. Deklarace je tematicky rozdělena do šesti krátkých kapitol. Ostatní dokumenty, o kterých tato diplomová práce pojednává, jsou z hlediska rozsahu velmi obdobné. Jedná se vždy o prohlášení, která zaujímají jednu až dvě stránky. Pokud bychom hodnotili počet odstavců, jednalo by se o rozsah od dvou do devíti odstavců.

Mezi další vnější znaky výše zmíněných dokumentů, které je možno porovnat, jsou důvody, vedoucí k jejich vzniku. Deklarace o eutanázii *Bona et iura* neuvádí žádný politický podnět, na který by církve reagovala jejím vydáním. Hlavním důvodem byly dotazy mnoha biskupů, kteří požadovali, aby Kongregace pro nauku víry vydala určité stanovisko. Biskupové jej potřebovali, aby mohli odpovědět svým věřícím, kteří se na základě pokroku medicíny a vlivu společnosti, která nechápe život v utrpení, počali ptát na smysl stáří, nemoci a utrpení a na možnost využití eutanázie.¹⁷⁰ Pravoslavná církev mezi důvody, proč zpracovává kapitolu o biomedicíně, jejíž součástí je pojednání o eutanázii, řadí bouřlivý rozvoj biomedicíny, která zasahuje do lidského života od jeho počátku po konec. Jako další důvod uvádí nedostatečnou odpověď lékařské etiky na tuto problematiku.¹⁷¹ Z textu vyplývá, že důvodem k pojednání o eutanázii je i současná medicínská praxe, která prodlužuje život i tam, kde to není žádoucí, a následně člověku ubírá právo na důstojné umírání. Českobratrská církev evangelická uvádí jako hlavní důvod, vedoucí ke vzniku návrhu prohlášení, legalizaci eutanázie v Nizozemí, jejímž následkem se rozpoutala diskuse na stejné téma i v naší zemi. Snahou Českobratrské církve evangelické tak bylo zamezit tendencím k legalizaci v naší zemi. Církev československá husitská neuvádí konkrétní praktické důvody, které ji vedou k formulování Slova CČSH sociální etice. Jmenuje však důvody teologicko-filosofické. Jako základní problém, z něhož logicky plynou všechny ostatní, považuje narušení vztahu člověka k Bohu. Protože člověk ztratil horizont věčnosti, nutně ztrácí ponětí o smyslu života, utrpení a smrtelnosti, a proto v takovýchto těžkých situacích žádá eutanázii. Jediný praktický důvod, který CČSH zmiňuje, je velmi rozvinutý stav medicíny. Shodným prvkem obou

¹⁷⁰ KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Deklarace o eutanázii Bona et iura*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. s. 15.

¹⁷¹ RUSKÁ PRAVOSLAVNÁ CÍRKEV. *Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve*. Edici řídí Michal Řoutil, překlad Michal Téřa. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009. s. 97.

ekumenických prohlášení je, že byla formulována jako reakce na určitý dokument, který byl v dané době na pořadu jednání. Společné prohlášení zástupců České biskupské konference, Ekumenické rady církví, Pražské židovské obce a Ústředí muslimských obcí v ČR k problematice eutanázie bylo vydáno na základě návrhu zákona v Senátu České republiky. O rok starší příspěvek Konference evropských církví, byl vydán jako reakce na diskusi o eutanázii v parlamentním shromáždění Rady Evropy.

4.2 Srovnání vnitřní

V rámci komparace dokumentů, kterým se tato práce věnuje, se zaměříme především na ty aspekty, které mají dané dokumenty, nebo alespoň většina z nich, společné. S problematikou eutanázie se nutně pojí otázka utrpení v lidském životě. Oba dokumenty Římskokatolické církve, návrh sněmovního dokumentu CČSH, i stanovisko Pravoslavné církve obsahuje pojednání o významu utrpení pro člověka. Dokumenty Římskokatolické církve a Církve československé husitské se shodují v tvrzení, že utrpení má pro vývoj člověka pozitivní význam. V deklaraci o eutanázii i v encyklice *Evangelium vitae* Římskokatolická církev popisuje blahodárny vliv na duši člověka, pokud dokáže utrpení snášet, protože se tak stává podílníkem na vykupitelském utrpení Kristově. Pravoslavná církev vidí v utrpení druhého člověka možnost posloužit mu tak, jako by člověk soužil samotnému Pánu (Mt 25,40). CČSH i pravoslavná církev hledí na utrpení, jako na přirozenou součást lidského života, jako na zkoušku v životě, která slouží k duchovnímu růstu. V příspěvku čtyř náboženství v ČR k diskusi o eutanázii je vyjádřen soucit s trpícími a pochopení, že tato situace je velmi obtížná nejen pro umírajícího, ale i pro jeho okolí. Příspěvek Konference evropských církví se nezabývá přímo otázkou smyslu utrpení, ale navrhuje, že do širší diskuse o eutanázii by měla být tato problematika jistě zařazena. Prakticky však problematiku utrpení a jejího smyslu řadí spíše do oblasti terminální péče. Návrh prohlášení ČCE k otázce eutanázie se problematice smyslu utrpení nevěnuje. Je to dáno zřejmě konkrétním zacílením dokumentu do praxe - proti legalizaci eutanázie.

Důležitým aspektem, který se v diskusi o eutanázii velmi často objevuje, je důraz na jednoznačnost pojmů a na správné definování předmětu diskuse. Tento apel se objevuje v obou dokumentech Římskokatolické církve a v příspěvku Konference evropských církví. Stanovisko pravoslavné církve v odstavci, který je věnován eutanázii, uvádí alespoň její definici, aby bylo zřejmé, co je tímto pojmem myšleno. V Základech sociálně etické orientace

CČSH je definice eutanázie uvedena na konci dokumentu ve slovníčku pojmů. V ostatních dokumentech jsem definici ani důraz na jednoznačnost pojmosloví nenalezla. V návrhu sněmovního dokumentu CČSH a ve stanovisku pravoslavné církve je v souvislosti s eutanázií vyslovena potřeba ujasnit si definici smrti, resp. toho, za jakých podmínek se ještě hovoří o živém člověku a za jakých již nikoli. O otázce autonomie a důstojnosti člověka je pojednáno téměř ve všech zmiňovaných dokumentech.

Protože tato práce pojednává o dokumentech církevních, nesmíme opomenout srovnat teologické důvody, které v souvislosti s problematikou eutanázie uvádějí jednotlivé církve. Společným argumentem proti eutanázii, který je z mého hlediska nejzávažnější a je obsažen ve většině dokumentů, je zákaz zabití nevinné lidské bytosti, který vychází z Desatera. Tento argument je výslovně uveden v obou dokumentech Římskokatolické církve, v dokumentu pravoslavné církve i návrhu sněmovního dokumentu Slovo CČSH k sociální etice. Argument, že lidský život je darem od Boha, se objevuje nejen v dokumentech Římskokatolické a pravoslavné církve, ale i ve společném prohlášení zástupců tří náboženství v ČR. Můžeme ho tedy považovat za nejsilnější z toho hlediska, že je základem pro stanovisko nejširší skupiny věřících (v rámci zmiňovaných dokumentů). Argument, který připomíná, že Bůh je Pánem nad životem i smrtí, a tudíž člověku není dáno rozhodovat o hodině svého konce, je také uveden ve více dokumentech, a to konkrétně v obou dokumentech Římskokatolické církve, v dokumentu pravoslavné církve, v návrhu dokumentu Církve československé husitské i v příspěvku Konference evropských církví. Ujistění, že v utrpení, ani ve smrti člověk není sám, ale může se utěšovat Boží blízkostí a tím, že Bůh má s jeho životem, a tedy i utrpením, určitý plán, je formulováno v obou dokumentech Římskokatolické církve, Ruské pravoslavné církve i v návrhu dokumentu CČSH i v příspěvku Konference evropských církví.

Protože se většina dokumentů, které v této práci porovnáváme, snaží pojmut problematiku eutanázie celistvě, jsou v nich jmenovány nejen teologické argumenty proti eutanázii, ale i ty, které uvádí světská společnost a odborníci. Nejzávažnějším argumentem, který se objevuje ve všech dokumentech a i ve společenské diskusi a zatím nedošlo k jeho překonání, je nebezpečí zneužití eutanázie. Druhým nejčastějším argumentem bývá obava z narušení medicínského poslání, které má život léčit, a ne ukončovat, a z toho vyplývající obava ze ztráty důvěry pacientů v lékaře. Tyto argumenty jsou uvedeny v obou dokumentech Římskokatolické církve, v Základech sociální koncepce Ruské pravoslavné církve, v návrhu prohlášení ČCE k problematice eutanázie, návrhu CČSH Slovo k sociální etice i v prohlášení

zástupců tří náboženství v ČR. V příspěvku Konference evropských církví do diskuse Rady Evropy je upozorněno na fakt, že v rámci problematiky eutanázie kolidují dva významné principy lékařské etiky, a to snaha odstranit utrpení a nutnost chránit lidský život. Neméně závažný je argument, který pojednává o stavu, v jakém lidé o eutanázii žádají. Výše zmíněné církevní dokumenty dokládají, že lidé o eutanázii žádají často ve stavu těžké deprese z prožívaného utrpení a bolesti, ve stavu, kdy se cítí být velkou zátěží pro své blízké i pro okolí které o ně pečuje, ve stavu, kdy nevidí smysl v pokračování svého života. Kromě návrhu sněmovního dokumentu CČSH, všechny ostatní zmiňované dokumenty tento argument uvádějí.

Církev a náboženské společnosti, jejichž dokumenty v této práci srovnáváme, se snaží problematiku eutanázie pojímat nejen teologicky, ale i prakticky. Jmenují alternativní způsoby řešení situací, kdy člověk žádá ukončení života z důvodu nesnesitelného utrpení. První způsob spočívá v účinném tišení bolestí. V dokumentech je konstatováno, že lékaři a ošetřovatelé často nejsou dostatečně vyškoleni, aby uměli účinně tišit bolesti umírajících pacientů. Tišení bolestí i za cenu toho, že by mohlo dojít k předčasnému ukončení života trpícího, z důvodu vedlejších účinků analgetik, je doporučeno v obou dokumentech Římskokatolické církve i v Základech sociální koncepce Ruské pravoslavné církve. Příspěvek Konference evropských církví tuto praxi zmiňuje jako problematickou, ale nevyjadřuje se, zda ji doporučuje či nikoli. Na otázku léků tišících bolest navazuje další problém. Současná medicína se často snaží zachránit každý život a udržovat ho za každou cenu. Téměř všechny dokumenty, které v této práci analyzujeme, odmítají medicínské udržování lidského života za každou cenu. Vyslovují se pro co nejpřirozenější smrt, i když např. v příspěvku Konference evropských církví je položena otázka, zda vůbec lze v nemocničním prostředí dojít přirozené smrti. Římskokatolická a pravoslavná církev i zástupci tří náboženství, kteří vydali prohlášení k problematice eutanázie v ČR, nezavrhují možnost pacienta nenastoupit nebo odmítnout léčbu, pokud nepřináší výsledky, které by vedly ke zlepšení zdravotního stavu nebo ke zmírnění utrpení.

Další alternativní řešení situací, kdy trpící žádá eutanázii, je paliativní péče. Služba trpícímu, která je nejen zaměřena na tišení bolestí, ale věnuje se celé lidské bytosti i jejím psychosociálním vztahům, je praxí dokázána jako nejúčinnější léčba, která pomáhá člověku nést utrpení v procesu umírání. Paliativní péče je doporučena ve všech dokumentech, o kterých zde pojednáváme, vyjma návrhů CČSH a ČCE. Společné prohlášení k problematice

eutanázie zástupců tří náboženství v ČR navíc apeluje na společnost, aby bylo integrální péči o umírající věnováno více pozornosti, aby byl podporován její rozvoj nejen z hlediska odbornosti, ale také aby tato oblast byla podporována z hlediska finančního a legislativního.¹⁷²

V předchozích odstavcích jsme se pokusili porovnat jednotlivé dokumenty vybraných církví a ekumenických grémií. Z hlediska formálního jsou dokumenty velmi odlišné, protože prohlášení Římskokatolické církve jsou mnohem obsáhlejší a propracovanější. Ostatní dokumenty jsou z hlediska formy srovnatelné. Co se týče obsahové stránky dokumentů, velmi záleží na tom, za jakým účelem bylo dané prohlášení vytvářeno. Návrh Českobratrské církve evangelické se od ostatních nápadně liší, protože vznikl jako reakce na snahy o legalizaci eutanázie v naší zemi. Proto sleduje jediný cíl, a to vyjádřit proč s následováním nizozemského modelu v Čechách nesouhlasí. Zároveň se jedná o pouhý návrh, který už v současné době není na oficiálních stránkách Českobratrské církve evangelické zveřejněn. I Církev československá husitská v podstatě může poskytnout do diskuse o eutanázii pouze návrh dokumentu, proto bych považovala v této problematice za směřodonné Prohlášení k problematice eutanázie, které vydali zástupci České biskupské konference, Ekumenické rady církví, Pražské židovské obce a Ústředí muslimských obcí v ČR, protože zde jsou zahrnuty všechny církve, jejichž dokumenty v této práci analyzujeme. Z hlediska obsahového se dané dokumenty v zásadních bodech shodují. Dokumenty, které jsou většího rozsahu, zahrnují většinu aspektů, které jsme v předchozích odstavcích porovnávali, a zákonitě v dokumentech menšího rozsahu nějaké aspekty uvedeny nejsou. Souhrnem je možné říci, že si dané dokumenty neprotiřečí, shodují se v hlavních bodech a jejich společným poselstvím je negativní stanovisko vůči eutanázii.

¹⁷² JANCYKOVÁ, K. *Společné prohlášení křesťanů, muslimů a židů k problematice eutanázie a doprovázení umírajících* [online]. 09. 12.2005, [cit. 2011-06-11]. Dostupné z: <<http://www.ekumenickarada.cz/?ID=454>>.

Závěr

V rámci zkoumání teoretických poznatků, které se týkají problematiky eutanázie, jsem zjistila, že ač se v mnoha dokumentech uvádí, že se jedná o novou otázku, která se ve společnosti objevila nedávno, ve skutečnosti jde o problém dlouhodobý. Pokud se zaměříme na právní případy, zjistíme, že eutanázie byla v praxi uskutečňována a právně řešena po celé dvacáté století. Jednalo se hlavně o usmrcení trpících a nevyлéčitelně nemocných osobou blízkou, která jednala ze soucitu a na základě žádosti trpícího, nebo lékařem. Většina těchto doložených případů má jeden společný rys. I přes to, že eutanázie, neboli usmrcení z útrpnosti, byla zákony všech zemí zakázána, doložené případy byly trestány velmi mírně a soudy často daly za pravdu „pachatelům“, kteří se hájili tím, že jednali v zájmu trpícího, na základě soucitu s ním a za účelem zbavit ho utrpení. Autoři, kteří problematiku eutanázie zpracovávají z hlediska práva, tvrdí, že právě tyto případy, vedle dalších faktorů, jako např. technického rozvoje medicíny, vedly k snahám o legalizaci eutanázie či asistované sebevraždy a v některých státech až k uskutečnění legalizace samotné. Diskuse nad otázkou legalizace nebo zohlednění eutanázie v trestním právu vychází právě z této praxe. V počátcích ji podnítily také společnosti prosazující legalizaci eutanázie, které vznikaly nezávisle na sobě v mnoha zemích západního světa. I ze zkoumání církevních dokumentů, které obsahují pojednání o eutanázii, zjišťujeme, že církve, jež většinou na palčivé otázky společnosti odpovídají až zpětně, tuto problematiku reflektují už v 80. letech dvacátého století. Svědčí o tom, deklarace o eutanázii Římskokatolické církve z roku 1980 nebo o rok mladší apel Církve československé husitské v Základech sociálně etické orientace, že je třeba, se touto problematikou zabývat.

Dovolím si tvrdit, že i když si církve uvědomují, že se jedná o velmi závažnou problematiku, která se může týkat každého člověka, s vydáním svého oficiálního stanoviska, až na určité výjimky, nespěchají. Kupříkladu výše jmenovaná Církev československá husitská poprvé oficiálně zaznamenala, že eutanázie je vážným problémem již v osmdesátých letech, ale dodnes nebyla schopna tuto kontroverzní otázku zpracovat a svým věřícím i světu prezentovat své stanovisko. Oproti tomu Římskokatolická církev také problematiku zaznamenává od osmdesátých let, ale průběžně se jí věnuje, jednotliví duchovní, biskupové i papežové se k ní vyjadřují a prezentují tak světu svůj jednoznačný postoj.

Na základě analýzy dokumentů vybraných církví, které působí na území České

republiky, jsem zjistila, že všechny čtyři církve se nějakým způsobem problematikou eutanázie zabývají a projevují snahu svá stanoviska formulovat, aby mohla být následně zveřejněna. Jednotlivé církevní dokumenty, které stanoviska církví obsahují, se v mnoha aspektech liší, jak po obsahové, tak po formální stránce. Formální odlišnosti spočívají především v rozsahu dokumentů ve stáří a ve způsobu uveřejnění. Oba dokumenty Římskokatolické církve, byly vydány mnohem dříve, než stanoviska ostatních církví, co se týče rozsahu, jsou nesrovnatelně delší a oba byly vydány v knižní podobě, takže jsou komukoli volně dostupné. Stanovisko Ruské pravoslavné církve, které je zároveň i stanoviskem Pravoslavné církve v Českých zemích a na Slovensku je, co se týče rozsahu stejně stručné, jako dokumenty dvou zbývajících církví, ale na druhou stranu bylo také vydáno v knižní podobě, takže je volně dostupné. Dokumenty Českobratrské církve evangelické a Církve československé husitské, které jsme v této práci analyzovali, jsou pouhými návrhy prohlášení daných církví, které byly zveřejněny pouze na internetu. V případě ČČSH se o konečné verzi dokumentu vede celocírkevní diskuse, v případě ČCE tento návrh již na webových stránkách církve uveřejněn není. Původní dokument ČČSH, který, byl vydán v osmdesátých letech minulého století, stejně jako dokument Římskokatolické církve, je také v knižní podobě, ale problematiky eutanázie se dotýká velmi okrajově. I přes to, že ČCE a ČČSH zatím nevydaly oficiální dokument, který by vyjadřoval stanovisko církve k eutanázii, je možné za jejich stanovisko považovat dokumenty, které byly vydány ekumenickými grémii, jejichž členy tyto církve jsou. Společné prohlášení zástupců České biskupské konference, Ekumenické rady církví, Pražské židovské obce a Ústředí muslimských obcí v ČR k problematice eutanázie vyjadřuje stanovisko všech církví, kterými se v této práci zabýváme. Příspěvek Konference evropských církví zahrnuje stanoviska církví, které jsou členy tohoto grémia, v našem případě se jedná o všechny, kromě církve Římskokatolické. Oba ekumenické dokumenty jsou volně přístupné na internetu a rozsahem se podobají návrhům dokumentů ČCE a ČČSH.

Z hlediska obsahového jsme se v této práci zaměřili na konkrétní aspekty, které byly při analýze dokumentů prokázány jako společné všem nebo většině zmiňovaných církví. Jednalo se o pojednání o smyslu utrpení v lidském životě, které má nezastupitelnou hodnotu, formuje a utváří člověka a především jeho přijetím ve svém životě má člověk možnost se podílet na utrpení Kristově. Apel na pečlivé vymezení pojmů a jednoznačnou formulaci definic v rámci diskuse o eutanázii byl také uveden ve většině dokumentů. Teologické

argumenty, které měly dané církve společné, se vázaly především k Desateru a přikázání „Nezabiješ“, dále k životu, jako Božím daru. Společný byl i negativní postoj vůči snahám určitých lidí, nebo filosofických světonázorů, prosadit myšlenku, že člověk může libovolně nakládat se svým životem. Mezi argumenty, které by se dalo nazvat neteologické, nebo takové, které uvádí církve shodně se světskou společností, bylo nejčastěji upozorňováno na nebezpečí zneužití eutanázie. Varování před spoluúčastí lékaře na usmrcení člověka a z toho vyplývající posunutí smyslu lékařského poslání, bylo také ve většině dokumentů uvedeno. Na základě komparace jednotlivých dokumentů vyšlo najevo, že církve se snaží svá prohlášení směřovat do praxe, a protože se staví k otázce eutanázie negativně, uvádějí alternativní řešení situací, aby člověk nemusel o eutanázii žádat. Církve shodně jmenují účinné tišení bolestí a silně doporučují paliativní péči, která se snaží zmírňovat komplexně utrpení nejen po stránce tělesné, ale v rovině psycho-sociálně-spirituální. Církve se také shodují v nesouhlasu s tím, aby byl život umírajících a nevléčitelně nemocných zbytečně prodlužován, když už není naděje na zlepšení stavu. Z analýzy a následné komparace dokumentů vybraných církví vyplývá, jak jsme přepokládali v úvodu, že všechny církve se staví k problematice eutanázie negativně.

Pokud se zaměříme na Církev československou husitskou, která je s touto fakultou i s mou osobou ze zmiňovaných církví nejvíce spojena, musíme konstatovat, že je třeba v diskusi nad otázkou eutanázie učinit nějaké kroky. Tato církev si je od osmdesátých let minulého století vědoma, že je třeba se problematice eutanázie věnovat a vydat k ní odpovědné stanovisko, ale do dnešních dní žádný oficiálně schválený dokument nevydala. Proto si dovoluji na tomto místě navrhnout dvě možná řešení. První řešení je pouze v rovině teoretické a spočívalo by ve vytvoření zcela nové formulace stanoviska církve. Na základě poznatků, které jsem díky této práci získala i na základě inspirace dokumenty ostatních církví, jsem se odvážila formulovat svůj návrh prohlášení CČSH k problematice eutanázie, který je v příloze č. 1 této diplomové práce.

Druhé řešení, které se nabízí, by vycházelo ze základu, který je již hotov – z návrhu sněmovního dokumentu Slovo CČSH k sociální etice - který by byl na základě církevní diskuse doplněn a upraven. V tomto případě by bylo nutné znovu podnítit celocírkevní diskusi nad návrhem dokumentu. Dle mého názoru tato diskuse ustrnula na „mrtvém bodě.“ Navrhovaný dokument je zveřejněn na webových stránkách církve, aby byl volně přístupný a mohl se k němu každý vyjádřit. Tuto informaci však členové církve, dle mého názoru nevědí,

nebo je nezajímá, nehledě na to, že starší lidé s internetem nepracují. Proto si myslím, že by bylo nejvhodnější návrh dokumentu uveřejnit na stránkách církevního týdeníku Český Zápas. Ze zkušenosti vím, že pokud je článek napsán dostatečně pobuřujícím způsobem, reakce členů církve na sebe nenechá dlouho čekat. Aby se návrh dokumentu dostal povinně ke každému duchovnímu, bylo by třeba ho znovu zařadit do programu vikariátních témat. Každý duchovní by se nad daným tématem mohl dopředu zamyslet a pak na vikariátním jednání s ostatními kolegy, které se koná každý měsíc, by mohl vyjádřit své názory, zkušenosti z praxe či návrhy. Třetí úroveň, kde je třeba diskusi rozvířit, je podnitit samotný sociálně etický sněmovní výbor, aby se znovu pustil do formulování návrhu dokumentu, aby zvážil možné změny v dané problematice, které mohly nastat, od doby, kdy byl návrh vytvořen a aby do nové formulace zahrnul všechny reakce členů církve. Tento proces samozřejmě bude trvat delší dobu, ale myslím si, že je skutečně třeba, aby se církev postavila nejen k problematice eutanázie, ale i k dalším sociálně etickým problémům, čelem a vydala své jasné stanovisko. Jedině tak se bude moci přibližovat ideálu, vytyčenému v Ústavě CČSH, která hovoří o snaze církve „*naplnit současné snažení mravní a poznání vědecké Duchem Kristovým.*“¹⁷³

¹⁷³ *Ústava CČSH*[online]. Praha: Církev československá husitská, poslední úpravy 8. 11. 2005[cit. 2011-06-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.cesh.cz/dokumenty/503-novelizace-ustavy-2005.pdf>>.

Použitá literatura

BENEŠ, J. *Desítka*. Praha: Návrat domů, 2008. 218 s. ISBN 978-80-7255-177-4.

Bible. Písmo svaté starého a nového zákona. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2009. 1387 s. ISBN 978-80-87287-22-4.

ČMEJRKOVÁ S., DANEŠ, F., SVĚTLÁ, J., *Jak napsat odborný text*. Praha: Leda, 1999. 255 s. ISBN 80-85927-69-1.

DOLISTA, J. *Studie z biotiky III*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2008. 222 s. ISBN 978-80-7394-004-1.

HAŠKOVCOVÁ, H. *Lékařská etika*. Praha: Karolinum, 1997. 199. s. ISBN 80-85824-54-X.

HEJLEK, A. Eutanazie. In *Mezi Biblií a medicínou*. Sborník přednášek a stručná historie Sdružení křesťanských zdravotníků v ČR. Albrechtice: Křesťanský život, 2007. 256 s. ISBN 978-80-7112-212-3.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

KOŘENEK, J. *Lékařská etika*. Praha: Triton, 2002. 276 s. ISBN 80-7254-235-4.

MATOCHOVÁ, S. *Etika a právo v kontextu lékařské etiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 206 s. ISBN 978-80210-4757-0.

MUNZAROVÁ, M. *Eutanázie, nebo paliativní péče?* Praha: Grada, 2005. 108 s. ISBN 80-247-1025-0.

MUNZAROVÁ, M. a kolektiv, *Proč NE eutanázii*. Praha: Ecce Homo, 2008. 87 s. ISBN 978-0-7195-304-3.

PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*: Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. 534 s. ISBN 978-80-7195-014-1.

PESCHKE, K. H. *Křesťanská etika*: Praha: Vyšehrad, 1999. 696 s. ISBN 80-7021-331-0.

POLLARD, B. *Eutanázie – ano či ne?* Praha: Nakladatelství Dita, 1996. 209 s. ISBN 80-85926-07-5.

ROTTER, H. *Důstojnost lidského života*. Praha: Vyšehrad, 1999. 107 s. ISBN 80-7021-302-7.

SLABÝ, A. *Pastorální medicína a zdravotní etika*. Praha: Karolinum, 1991. 186 s. ISBN 80-

7066-411-8.

ŠPINKA, Š. ŠPINKOVÁ, M. *Euthanasie: víme, o čem mluvíme?* Praha: Cesta domů, 2006. 42 s.

ŠTĚPÁN, J. *Právo a moderní lékařství.* Praha: Panorama, 1989. 348 s. ISBN 80-7038-068-3.

WILKINSON, J. *Christian ethics in health care.* Edinburgh: The Handsel Press Ltd., 1988. 510 s. ISBN 0-905312-35-X.

Elektronické dokumenty nebo jejich části

CONFERENCE OF EUROPEAN CHURCHES. *Euthanasia.pdf* [online]. [cit. 2011-06-11]. Dostupné z: <http://csc.ceceurope.org/fileadmin/filer/csc/Ethics_Biotechnology/Euthanasia.pdf>.

CONFERENCE OF EUROPEAN CHURCHES. *Introduction* [online]. [cit. 2011-06-11]. Dostupné z: <<http://www.ceceurope.org/introduction/>>.

CONFERENCE OF EUROPEAN CHURCHES. *Who We Are* [online]. [cit. 2011-06-11]. Dostupné z: <<http://csc.ceceurope.org/who-we-are/>>.

JANCYKOVÁ, K. *Společné prohlášení křesťanů, muslimů a židů k problematice eutanazie a doprovázení umírajících* [online]. 09. 12.2005, [cit. 2011-06-11]. Dostupné z: <<http://www.ekumenickarada.cz/?ID=454>>.

Kompendium sociální nauky církve. Papežská rada pro spravedlnost a mír [online]. Praha, Karmelitánské knihkupectví, 2007 [cit. 2009-08-09]. Dostupné na WWW: <http://www.ikarmel.cz/kniha/Kompendium-socialni-nauky-cirkve_101125.html>.

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Senát - návrh na zákonné ošetření eutanazie* [online]. c2010 [cit. 2011-06-11]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/senat-navrh-na-zakonne-osetreni-eutanazie.aspx>>.

Návrh prohlášení ČCE k otázce eutanazie [online]. Poslední úpravy 25. 7. 2005 [cit. 2009-08-09]. Dostupné z: <<http://www.srcce.cz/index.php?uid=11news=1118>>.

Návrh sněmovního dokumentu Slovo CČSH k sociální etice [online]. Praha: Církev československá husitská, poslední úpravy 30. 7. 2007 [cit. 2009-06-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.ccsch.cz/dokumenty/318-slovo-ccsh-k-socialni-etice.doc>>.

Ústava CČSH [online]. Praha: Církev československá husitská, poslední úpravy 8. 11. 2005 [cit. 2011-06-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.ccsch.cz/dokumenty/503-novelizace-ustavy-2005.pdf>>.

Legislativní dokumenty:

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Návrh prohlášení CČSH k problematice eutanázie

Příloha č. 1: Návrh prohlášení CČSH k problematice eutanázie

Církev československá husitská nesouhlasí s uzákoněním aktivní vyžádané eutanázie tj. s „ukončením života člověka někým jiným než člověkem samotným (= lékařem), na jeho vlastní žádost.“¹⁷⁴ Církev československá husitská nesouhlasí ani s praxí, kdy se aktivní eutanázie uskutečňuje mimo zákon. Vyslovuje se tak na základě svědectví Písma svatého, které již ve Starém zákoně zakazuje člověku zabít druhé lidi (Ex 20, 13) i na základě ujištění, že lidský život je jedinečný Boží dar, se kterým člověk nemůže nakládat, jak se mu zachce (Jb 12,10). Skrze Písmo svaté také církev hledí na utrpení, jehož smysl může být dnešnímu člověku skryt. „Utrpení lze přijímat jako zkoušku, jako lis či brus své duchovní zralosti... Křesťan nahlíží své utrpení skrze utrpení ukřižovaného Božího syna, Ježíše Krista.“¹⁷⁵

Církev si uvědomuje, že mohou existovat situace nesnesitelného utrpení, kdy člověk nevidí jinou naději, než v tom, že unikne z tohoto světa. V těchto situacích církev apeluje na blízké i ošetřovatele trpícího, aby mu zajišťovali co nejlepší podmínky k tomu, aby mohl své utrpení snést. Církev československá husitská v takovýchto případech doporučuje paliativní medicínu, která je zaměřena na účinné tišení bolestí, snaží se o zachování co nejdůstojnějších podmínek v životě trpícího a snaží se řešit problémy pacienta komplexně.¹⁷⁶ Z toho vyplývá, že Církev československá husitská se nestaví proti podávání léků tišících bolest. Církev si uvědomuje riziko vedlejších účinků těchto léků, které v některých případech mohou vést k předčasné smrti nemocného. Tuto praxi však nepovažuje za eutanázii, protože účelem tišení bolestí není smrt pacienta, ale snaha mu pomoci od bolesti.¹⁷⁷ Církev československá husitská však nesouhlasí s prodlužováním léčby v případech, kdy je smrt nevyhnutelná a kdy léčba již neslibuje zlepšení stavu. Upuštění od léčby v těchto případech také církev nepovažuje za eutanázii.

¹⁷⁴ Nizozemská definice eutanázie In: MUNZAROVÁ, M. s. 62.

¹⁷⁵ *Návrh sněmovního dokumentu Slovo CČSH k sociální etice*[online]. Praha: Církev československá husitská, poslední úpravy 30. 7. 2007[cit. 2009-06-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.cesh.cz/dokumenty/318-slovo-ccsh-k-socialni-etice.doc>>.

¹⁷⁶ MUNZAROVÁ, M. s. 62.

¹⁷⁷ SLABÝ, A. s. 154.

Církev si všímá, že častými důvody, které vedou trpící k žádosti o eutanázii, není nesnesitelné utrpení fyzické, ale spíše strádání duševní. Strach ze ztráty důstojnosti, obava před nesamostatností, která povede k obtěžování okolí, deprese a beznaděj.¹⁷⁸ Všechny tyto příznaky umí účinně léčit paliativní medicína a lidský přístup pečujícího personálu i blízkých, kteří s trpícím jeho situaci nesou.

Církev československá husitská se staví proti uzákonění eutanázie negativně také proto, že vidí značné nebezpečí v její zneužitelnosti. Nehledě na to, že pokud by se lékaři dopouštěli „usmrcení z útrpnosti“, značně by to změnilo pohled lidí na lékařské poslání. V podstatě by se změnilo samo lékařské poslání, jehož úkolem, který je stanoven již Hippokratovou přísahou, je chránit život.

V Praze dne 29. 6. 2011 vypracovala Kristýna Mlýnková

¹⁷⁸ MUNZAROVÁ, M. s. 36.

Summary

Stanoviska církví k eutanázii v České republice
Church Views on Euthanasia in the Czech Republic

Kristýna Mlýnková

This Master's thesis examines approaches of churches in the Czech Republic towards euthanasia. The terminology of this topic is explained, the development of approaches and discourses concerning euthanasia in secular society are studied. The document analysis of Roman Catholic Church, Orthodox Church of the Czech Lands and Slovakia, Evangelical Church of Czech Brethren and Czechoslovak Hussite Church shows that all of examined churches are concerned with the topic. Despite the studied documents greatly differ in formal and content aspects, the documents comparison shows several common points as well. All of the churches agree on the negative perspective towards euthanasia. The churches even cohere on certain way of argumentation defending this attitude among which are: inhibition to kill based on Ten Commandments, - or just an admonishing against misuse of euthanasia.

All of the mentioned churches constructed their statement towards euthanasia but not all of them published the statements officially. For that reason the thesis examines two statements of ecumenical panels. These documents may be considered as official statements of all member churches of a panel, thus as official statements of church which has not published its own position paper. This thesis should serve as an overview of the euthanasia discussion status in terms of the four selected churches in the Czech Republic.